

Pełno(s)prawny Student II

**Fundacja
Instytut Rozwoju Regionalnego**

**Pełno(s)prawny
Student II**

**Fundacja
Instytut Rozwoju Regionalnego**

Kraków 2008

Wydawca

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego
31-261 Kraków, ul. Wybickiego 3A
tel. 012 629 85 14, faks 012 629 85 15
e-mail: biuro@firr.org.pl
<http://www.firr.org.pl>
Organizacja Pożytku Publicznego
KRS: 0000170802
Nr konta 77 2130 0004 2001 0255 9953 0005

Redaktor

Halina Waszkielewicz

Koordynator

Anna Żebrak

Opracowanie graficzne i skład

Studio Graficzne 4DTP
e-mail: 4DTP@ceti.pl

Druk

Drukmar

ISBN

978-83-61170-28-0

Nakład

500 egzemplarzy

Nakład dofinansowany ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

© Kraków 2008

Wydanie I bezpłatne.

Materiał został opracowany przez Fundację Instytut Rozwoju Regionalnego w ramach projektu „Pełno(s)prawny Student” dofinansowanego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Spis treści

Od wydawcy	5
Rola psychologa w pracy z niepełnosprawnymi studentami <i>Diana Müller, Joanna Sztobryn–Giercuskiewicz</i>	6
Kryzys zdrowia psychicznego a studia <i>Danuta Życzyńska-Ciołek, Katarzyna Boguszewska, Marta Wróbel-Rakowska</i>	12
Kształcenie multimedialne osób niepełnosprawnych oraz adaptacja stanowiska komputerowego <i>Małgorzata Piątkowska</i>	22
Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych <i>Anna Moroń</i>	33
Ośrodek Adaptacji Materiałów Dydaktycznych w Uniwersytecie Warszawskim <i>Donata Kończyk, Sławomir Barabasz</i>	41
Alternatywne zajęcia sportowe i wychowania fizycznego dla osób niepełnosprawnych w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie <i>Wojciech Ryczek, Andrzej Wójtowicz, Adam Zdechlikiewicz</i>	50
Wszechnica Świętokrzyska – dostępność uczelni od samego początku <i>Renata Cichoń</i>	59

Od wydawcy

W imieniu Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego pragnę polecić Państwu uwadze publikację zawierającą materiały drugiej edycji konferencji Pełno(s)prawny Student, która odbyła się w Krakowie w dniach 26-27 listopada 2008 roku.

Konferencja zgromadziła blisko dwieście osób reprezentujących prawie sto uczelni z całego kraju, kilkanaście organizacji pozarządowych i instytucji publicznych oraz kilka szkół specjalnych. Patronat nad nią objęli Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego – Barbara Kudrycka oraz Marszałek Województwa Małopolskiego – Marek Nawara. Patronat ten potwierdza wagę poruszanych na konferencji zagadnień. Można spostrzec, że kwestie związane z kształceniem osób niepełnosprawnych stają się bliskie kompetentnemu gronu osób, co pozwala żywić nadzieję, iż w polskim społeczeństwie dokonują się istotne zmiany świadomości. Niepełnosprawność jako temat i zjawisko przestaje być tabu i formą stygmatyzacji – zaczyna być słusznie pojmowana jako zespół barier, których likwidacja jest możliwa choćby poprzez wykazanie dobrej woli i wykorzystanie odpowiednich środków technicznych.

Publikacja nie tylko wskazuje na ciągle istniejące bariery, lecz także stara się wskazać na sposób ich usuwania. Żywimy przekonanie, że zawarte w publikacji opisy dobrych praktyk mogą posłużyć jako wzór do naśladowania oraz impuls do wprowadzania zmian niezbędnych dla otwarcia się uczelni na problemy, z jakimi borykają się osoby niepełnosprawne. Wszystkie teksty skłaniają do jednego generalnego wniosku - osoby niepełnosprawne mogą stać się pełnoprawnymi uczestnikami procesu kształcenia pod warunkiem, że ich specyficzne potrzeby zostaną właściwie zdiagnozowane, zinterpretowane i zaspokojone.

Prezentowane przykłady są już z powodzeniem stosowane w szkolnictwie wyższym w odległych regionach kraju, w różnych uczelniach - zarówno państwowych jak i prywatnych, co dowodzi powszechności potrzeb w tym zakresie, jak i szerokiego spektrum form możliwego wsparcia.

Liczba studentów niepełnosprawnych w porównaniu z ogółem studiujących jest niestety nadal bardzo niska. Sytuacja jednakże stale się poprawia, co potwierdza powiększająca się liczba uczelni włączających się w proces udostępniania swoich podwoi osobom niepełnosprawnym. W ich strukturach powstają jednostki organizacyjne odpowiedzialne za wsparcie osób niepełnosprawnych w trakcie studiów, czego naturalną konsekwencją jest wzrost liczby niepełnosprawnych studentów i absolwentów. Pozostaje jednak jeszcze, co oczywiste, wiele pracy, którą Polacy winni wykonać dążąc do zbudowania dojrzałego i świadomego społeczeństwa.

Serdecznie zachęcam do korzystania ze wskazówek i naśladowania dobrych praktyk, o których informacja zawarta została w niniejszej publikacji. W celu zapoznania się z materiałami konferencyjnymi oraz opracowaniami dotyczącymi możliwości osób niepełnosprawnych w obszarze szkolnictwa wyższego zapraszam na stronę internetową Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego - www.firr.org.pl.

Anna Żebrak

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego

Diana Müller, Uniwersytet Łódzki

Joanna Sztobryn–Giercuskiewicz, Politechnika Łódzka

dmuller@uni.lodz.pl, giercuskiewicz@p.lodz.pl

Rola psychologa w pracy z niepełnosprawnymi studentami

Niepełnosprawność wynikająca z uszkodzenia organizmu człowieka oznacza względnie trwałą dyspozycję, która może stać się źródłem wielu trudności życiowych. Każdy człowiek, który z jakichś przyczyn traci sprawność, czy to fizyczną, czy psychiczną, musi przejść długą i niejednokrotnie ciężką drogę, aby na nowo móc cieszyć się życiem.

Reakcji na niepełnosprawność może być tak wiele, jak wielu jest ludzi na świecie. To, czy człowiek poradzi sobie z utratą sprawności, w znacznym stopniu zależy od jego konstrukcji psychicznej, od temperamentu, osobowości oraz od relacji z najbliższymi, z otoczeniem jak również od sytuacji finansowej.

Nagłe doznanie niepełnosprawności wywołuje znaczny wstrząs. U osoby, która stała się niepełnosprawna, pojawia się mechanizm zaprzeczania. Osoba taka nie chce przyjąć do wiadomości faktu utraty zdrowia i dotychczasowej sprawności. Jest absolutnie przekonana, że to nieprawda, pomyłka, zły sen, który zniknie jak tylko otworzy oczy. Nie rozumie i jednocześnie nie chce uświadomić sobie sytuacji, w której się znalazła. W takim kontekście pomocna, a nawet niezbędna może okazać się pomoc psychologa.

Od wielu lat prowadzone są badania psychologiczne nad zachowaniem i przeżyciami osób, u których doszło do trwałej utraty sprawności. Doprowadziły one do odkrycia wielu prawidłowości. Na podstawie tej wiedzy można u różnych osób nie tylko przewidywać reakcje na utratę sprawności, ale również to, jak będzie przebiegała adaptacja do nowej sytuacji życiowej. Można się zatem do tych reakcji odpowiednio przygotować, wprowadzając właściwe działania zaradcze, jednocześnie minimalizując problemy związane z funkcjonowaniem osób niepełnosprawnych.

Specyficzne problemy osób niepełnosprawnych

- | walka o przeżycie – odczuwanie strachu przed możliwością śmierci, poczucie bezradności wobec zaistniałej sytuacji zdrowotnej;
- | wyobrażenie śmierci – w związku z odczuwanym bólem oraz pesymistycznym wyobrażeniem przyszłej sytuacji zdrowotnej może wystąpić chęć przerwania życia poprzez samobójstwo;
- | zaburzenia myślenia – doświadczanie przymusu myślenia na tematy przykre, związane z niepełnosprawnością; myślenie to jest chaotyczne i nieuporządkowane, co nasila poczucie braku jakiegokolwiek stabilności życiowej;
- | odczucia fantomowe – poczucie dezorientacji we własnym ciele (są to wszystkie niebolesne odczucia odnoszące się do amputowanej kończyny, np. zmęczenie, łaskotanie, swędzenie);

- | silne reakcje emocjonalne – lęk, depresja, złość, gniew, agresja, rozpacz, żal;
- | tendencja do zamykania się w sobie i alienacji – może być potęgowana przez odrzucenie osób niepełnosprawnych przez ludzi pełnosprawnych (dyskryminacja społeczna);
- | lamentowanie – często ukrywane przed innymi, ciche skarżenie się na swój los, „opłakiwanie” przed samym sobą utraty pełnosprawności;
- | próby zrozumienia niepełnosprawności – irracjonalne obwinianie siebie, innych i losu za to, co się stało;
- | przymus wyobrażania sobie własnego ciała – traktowanie uszkodzonej części ciała jako czegoś obcego, próby usunięcia tego fragmentu ze świadomości, obawy o to, czy nie nastąpi rozwój procesu chorobowego jeszcze bardziej deformującego ciało;
- | niski poziom samoakceptacji;
- | niskie poczucie własnej wartości;
- | niska samoocena;
- | samotność – odczuwanie niezrozumienia i obojętności ze strony innych osób, w tym także osób bliskich, lęk przed opuszczeniem przez wszystkich, a w szczególności przez partnera seksualnego;
- | utrata ról społecznych – lęk o dalszą egzystencję społeczną, odczuwanie własnej zbędności społecznej;
- | uzależnienie się od innych ludzi przejawiające się w nieustannym oczekiwaniu i żądaniu od osób z bliskiego otoczenia pomocy np. w załatwianiu spraw wymagających kontaktu z innymi ludźmi. Odczuwana zależność niejednokrotnie wywołuje zachowania agresywne wobec innych ludzi, prowadzi do pogłębiającej się bierności we wszystkich aspektach życia, może również skłaniać do przyjęcia postawy roszczeniowej, polegającej na nadmiernym demonstrowaniu własnej niepełnosprawności w celu zapewnienia sobie opieki ze strony innych.

W czym może pomóc psycholog?

Pomoc psychologa powinna przede wszystkim sprzyjać rozwojowi autonomii, samo-realizacji i nauczyc:

- | polegania na wewnętrznych wartościach i standardach ocen zamiast odwoływać się do opinii otoczenia społecznego,
- | akceptacji **niepełnosprawności, a zarazem akceptacji utraty sprawności, co umożliwi skoncentrowanie wysiłków na budowie lub odbudowie rozpadającej się osobowości,**
- | akcentowania znaczenia swoich zdolności w rozwiązywaniu problemów,
- | zwracania uwagi na własne uczucia i dążenia,

8 | Rola psychologa w pracy z niepełnosprawnymi studentami

- | zaspokajania swoich potrzeb,
- | przejmowania odpowiedzialności za własny los,
- | oceniania swojej wartości tak jak ocenia się wartość innych ludzi,
- | nieoczekiwania odrzucenia ze strony innych,
- | nietraktowania siebie jako odmieńca,
- | śmiałości.

Pozytywne przewartościowanie

Jednym z najistotniejszych sposobów radzenia sobie z sytuacją trudną jest pozytywne myślenie, dlatego można nauczyć osoby niepełnosprawne dostrzegania korzyści z faktu posiadania niepełnosprawności:

- | niepełnosprawność to wyzwanie życiowe, które potrafię przezwyciężyć,
- | niepełnosprawność zwiększa moją wrażliwość i tolerancję wobec innych,
- | niepełnosprawność wzbogaca mnie o nowe doświadczenia życiowe,
- | niepełnosprawność pozwala mi bardziej doceniać życie,
- | niepełnosprawność przygotowuje mnie do lepszego przezwyciężania trudności życiowych,
- | niepełnosprawność umożliwia mi udzielanie pomocy i dawanie nadziei innym osobom niepełnosprawnym,
- | niepełnosprawność pozwala mi na korzystanie ze specjalnych praw i możliwości niedostępnych dla osób pełnosprawnych.

Organizacja pracy psychologa na uczelni

Organizując pomoc psychologiczną na uczelni należy wziąć pod uwagę szereg istotnych czynników, które warunkują takie kwestie jak np. finanse, jakie uczelnia chce przeznaczyć na tę usługę, czy warunki lokalowe, jakimi uczelnia dysponuje. Przede wszystkim należy rozważyć:

- | Jaka będzie częstotliwość dyżurów psychologa – trzeba zbadać, jakie są potrzeby w zakresie pomocy psychologicznej; dobrze jest, jeśli psycholog jest dostępny dla wszystkich studentów w różnych godzinach. Z naszych ponad 5-letnich doświadczeń wynika, że na dużej uczelni (>20 tys. studentów) na pewno powinien być to cały etat.
- | Warunki pracy psychologa – ze względu na specyfikę kontaktu i relacji między psychologiem a jego pacjentem konieczne jest zapewnienie odpowiednich, intymnych warunków. Z tego względu psycholog powinien dysponować osobnym pomieszczeniem, zapewniającym dyskrecję. Pacjenci powinni być umawiani na wizyty z zapewnieniem odpowiedniej przerwy między kolejnymi sesjami, również ze względu na zachowanie dyskrecji. Standardowo jest

to jedna wizyta tygodniowo, ale zależy to od orientacji, w jakiej pracuje psycholog, jak i od indywidualnych sytuacji. Pomieszczenie, w którym pracuje psycholog powinno być w miarę możliwości wyciszzone, by nic nie zakłócało przebiegu sesji psychologicznej.

- | Narzędzia pracy psychologa – podstawowym narzędziem pracy psychologa jest jego osobowość, warunki psychologiczne oraz wiedza specjalistyczna, jaką dysponuje. Czasem potrzebne są jednak pewne narzędzia bardziej materialne – np. testy psychologiczne w formie papierowej lub komputerowej, używane do celów diagnostycznych, czy materiały szkoleniowe wykorzystywane podczas treningów lub warsztatów.
- | Etyka usług psychologicznych – zgodnie z Kodeksem Etyczno-Zawodowym Psychologa, pacjent np. ma prawo pozostać anonimowy. Jeżeli regulamin usług psychologicznych na uczelni zakłada jakąkolwiek formę rejestracji pacjentów, należy tę kwestię wziąć pod uwagę. Należy również pamiętać, że informacje, jakie psycholog otrzymuje od pacjenta są poufne i może on ujawnić je osobom trzecim wyłącznie za zgodą pacjenta lub w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia. Psycholog ma również prawo (a nawet obowiązek) odmówić pomocy w przypadku, gdy nie ma odpowiednich kwalifikacji, lub, gdy z jakichś powodów (np. osobistych) uważa, że nie powinien podejmować się oddziaływań psychologicznych.
- | Promocja usług psychologicznych – mimo, iż potrzeby w zakresie pomocy psychologicznej na uczelniach zazwyczaj są spore, to istnieje jeszcze cały czas w naszym społeczeństwie pewien opór i niechęć do korzystania z tej pomocy. Z tego względu należy możliwie jak najszerzej rozpropagować informacje o możliwościach, jakie oferuje uczelnia w tym zakresie. Bardzo użyteczna jest specjalna strona lub nawet serwis internetowy poświęcony pomocy psychologicznej, podpięty pod stronę uczelni. W serwisie takim, oprócz podstawowych informacji bieżących i kontaktowych, mogą znaleźć się artykuły o tematyce psychologicznej, informacje o placówkach specjalistycznych, w których można szukać pomocy, czy propozycje ciekawych lektur. Interesującą formą pomocy są usługi e-psychologa, gdzie kontakt odbywa się za pomocą Internetu w czasie rzeczywistym (np. chat lub komunikator) lub za pomocą maili. Uczelnia może również promować usługi psychologiczne poprzez organizowanie różnego rodzaju spotkań, warsztatów, grup wsparcia itp. Ważne są również różne formy wydawnictw – gazetki, poradniki, a także oczywiście plakaty i ulotki.
- | Finansowanie usług psychologicznych – usługi psychologiczne skierowane do studentów niepełnosprawnych mogą być finansowane z dotacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na wydatki związane z kształceniem i rehabilitacją leczniczą studentów niepełnosprawnych. Innym źródłem finansowania mogą być dotacje z programów Unii Europejskiej, np. Program Operacyjny Kapitał Ludzki. W przypadku, gdy psychologa zatrudnia jakaś organizacja pozarządowa działająca przy uczelni, może ona ubiegać się o dofinansowanie również z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Rzut oka na doświadczenia praktyczne

W Politechnice Łódzkiej od kilku już lat funkcjonuje Akademickie Centrum Zaufania, w którym regularnie dyżuruje psycholog. Obecnie, w związku z powołaniem odrębnej jednostki organizacyjnej, jaką jest Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych, usługi psychologiczne dla studentów niepełnosprawnych świadczone są w ramach oferty biura.

Popularność usług psychologicznych z każdym rokiem wzrasta. W ostatnim roku z pomocy Akademickiego Centrum Zaufania skorzystało 84 studentów, z czego 53 osoby to niepełnosprawni studenci. Większość (71%) spotkań miało charakter jednorazowy, 15% diagnostyczny, 14% stanowiły dłuższe formy pomocy psychologicznej oparte na kontrakcie terapeutycznym.

74% pacjentów to kobiety – nadal to one częściej korzystają z pomocy psychologicznej, mimo iż mamy do czynienia z uczelnią techniczną o przewadze męzczyzn!

Jeśli chodzi o rodzaje najczęściej zgłaszanych lub diagnozowanych problemów to zdecydowana większość studentów borykała się z problemami emocjonalnymi, takimi jak samotność, lęk, nerwice, fobia społeczna, nieśmiałość (94%). Wiele osób zgłaszało też problemy osobiste, rodzinne i/lub z partnerem (77%) oraz problemy z nauką, pamięcią i koncentracją uwagi (69%). Aż ok. 15% pacjentów wykazywało głębsze zaburzenia o charakterze psychotycznym, część z nich poddała się leczeniu w warunkach szpitalnych. Uzależnienia i problemy z używkami zgłaszało 12% pacjentów. Wystąpiło kilka przypadków prób samobójczych, najczęściej w powiązaniu z utratą sensu życia lub niemożnością określenia swoich celów życiowych. Z zaburzeniami odżywiania (anoreksja, bulimia) zgłosiło się kilka studentek, były również przypadki problemów związanych z członkostwem w sekcje. Pracowaliśmy także ze studentem autystycznym, który wprawdzie z trudnościami, ale jednak skończył inżynierskie studia w zakresie mechaniki i budowy maszyn.

Uniwersytet Łódzki stawia dopiero pierwsze kroki w udzielaniu pomocy psychologicznej osobom niepełnosprawnym. W najbliższym czasie zostanie powołane Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych i Profilaktyki Uzależnień, które stanowić będzie połączenie dwóch istniejących funkcji: Pełnomocnika Rektora ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Pełnomocnika Rektora ds. Profilaktyki Uzależnień. Biuro będzie zatrudniać psychologów i psychiatrę, którzy będą udzielać studentom bezpłatnych porad. Z pomocy będą mogli również korzystać nauczyciele akademicy, aby prowadzone przez nich zajęcia przygotowane były z uwzględnieniem specyficznych potrzeb studentów niepełnosprawnych.

Jak widać powyżej, zakres problemów z jakimi styka się na codzień psycholog pracujący ze studentami jest bardzo szeroki. Czasem potrzeba konsultacji innych specjalistów, często w proces leczenia musi się włączyć i rodzina, i nauczyciele akademicy. Jest to praca bardzo trudna i obciążająca emocjonalnie, dlatego dobrze jest, jeśli psychologowi zapewniono możliwość skorzystania z superwizji. Jednak w przypadku studentów niepełnosprawnych, wsparcie psychologiczne w procesie edukacji, który często w ich przypadku jest dużo trudniejszy, jest niezbędne i powinno być dostępne.

Praca z osobami niepełnosprawnymi nie ma nigdy charakteru schematycznego i rutynowego. Na początku trzeba zawsze dokładnie poznać osobę i jej specyficzne problemy. Nie ma żadnych wątpliwości, że wsparcie psychologa akademickiego jest niezbędne. Psycholog funkcjonuje niczym pogotowie ratunkowe: szybko, na miejscu rozpoznaje problem i decyduje o pomocy.

Bibliografia

Barnes C., Mercer G., *Niepełnosprawność*, Warszawa 2008.

Kirenko J., *Indywidualna i społeczna percepcja niepełnosprawności*, Lublin 2007.

Kowalik S., *Psychologia rehabilitacji*, Warszawa 2007.

Kowalik S., *Psychologiczne podstawy niepełnosprawności i rehabilitacji*, [w:] Strelau J. *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. III., Gdańsk 2000, s. 797-820.

Kowalik S., *Dylematy etyczne psychologa - wyznania, wątpliwości i objaśnienia*, [w:] Kowalik W.S., Kubiak M. *Etyczne aspekty pracy psychologów*, Poznań 2000, s. 115-128.

Kowalik S., *Psychospołeczne podstawy rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, Katowice 1999.

Kowalik S., *Pomoc psychologiczna osobom odrzuconym społecznie*, [w:] Ratajczak Z., *Psychologiczna problematyka wsparcia społecznego*, Katowice 1992, s. 37-46.

Danuta Życzyńska-Ciołek, Katarzyna Boguszewska, współpraca: Marta Wróbel-Rakowska
Warszawski Dom pod Fontanną
d.zyczyńska-ciołek@wdpf.org.pl, k.boguszewska@wdpf.org.pl, m.wrobel@wdpf.org.pl

Kryzys zdrowia psychicznego a studia

czyli jak godzić trudności wynikające z choroby psychicznej z nauką w szkole wyższej

Tekst niniejszy bazuje na doświadczeniach, zgromadzonych przez osoby związane z Warszawskim Domem pod Fontanną – miejscem codziennego wzajemnego wspierania się osób doświadczających kryzysów zdrowia psychicznego¹. Został poszerzony o informacje na temat praktycznych rozwiązań, stosowanych przez pracowników Biura ds. Osób Niepełnosprawnych najstarszej warszawskiej uczelni wyższej – Uniwersytetu Warszawskiego.

Z okien Domu

Warszawski Dom pod Fontanną działa od ośmiu lat. Prowadzony jest przez stowarzyszenie Zespół Regionalny Koalicji na rzecz Zdrowia Psychicznego i należy do międzynarodowej sieci Domów-Klubów, koordynowanej przez Międzynarodowe Centrum Rozwoju Domów-Klubów (*International Center for Clubhouse Development*) z siedzibą w Nowym Jorku.

Korzenie modelu Domu-Klubu sięgają do idei samopomocy i pomocy wzajemnej². Pierwszy Dom-Klub został założony w 1948 r. w Nowym Jorku przez grupę byłych pacjentów szpitali psychiatrycznych. Miał charakter wspólnoty, w której osoby doświadczające kryzysów zdrowia psychicznego mogły wspierać się nawzajem, wzmacniać swoje mocne strony, wykorzystywać okresy lepszego samopoczucia dla rozwijania własnych możliwości i działania na rzecz innych, odbudowywać nadszarpnięte przez chorobę poczucie sprawczości, kompetencji, własnej wartości. Do tych idei stara się nawiązywać Warszawski Dom pod Fontanną.

Członkami Domu mogą być osoby dorosłe doświadczające kryzysów zdrowia psychicznego, które akceptują proponowany przez Dom model działania. W tej chwili społeczność osób związanych z Domem liczy ok. 200 osób. Wiele z nich ma wykształcenie wyższe, zdobyte albo jeszcze przed wystąpieniem problemów zdrowotnych, albo już w trakcie choroby. Niektórzy aktualnie studiują. Problemy związane z nauką staramy się rozwiązywać w ramach działającej w Domu Sekcji Zatrudnienia i Edukacji. Tu także realizowane są pomysły dotyczące organizowania wewnętrznych kursów (językowych,

1 W artykule wykorzystano materiały z prezentacji pt. „Osoby z chorobami psychicznymi w procesie edukacji”, przygotowanej przez Katarzynę Boguszewską przy konsultacji z Iwoną Drzazgą i przedstawionej na konferencji „Pełnosprawny student II” (Kraków, 26-27 listopada 2008 r.).

2 Por. praca zbiorowa *Mapa rozwiązań dla zdrowia psychicznego*, wyd. Megapartnerstwo Koalicja Łamania Oporów Społecznych KŁOS, Łódź 2008 (do pobrania także na stronie www.megaklos.pl/download.htm). Więcej o modelu Domu-Klubu także na www.wdpf.org.pl oraz www.iccd.org.

komputerowych) dla członków Domu, w tym edukacji samopomocowej. W Sekcji zachęcamy się nawzajem do wypracowywania indywidualnych ścieżek uzupełniania edukacji pod kątem własnych predyspozycji oraz przydatności uzyskanego wykształcenia na rynku pracy. Tu również odbyły się dyskusje i spotkania tematyczne, których owocem są refleksje zawarte w niniejszym tekście.

Poważny kryzys zdrowotny na studiach – tak jak każdy kryzys – wiąże się z pewnymi zagrożeniami i szansami. Najczęściej wymaga dokonania zmian zarówno w życiu i sposobie pracy studenta, jak i niekiedy w organizacji procesu kształcenia. Aby wiedzieć, jakie konkretne działania wspomagające naukę mogą być podjęte przez samego studenta i osoby z jego otoczenia, warto najpierw przyjrzeć się sytuacji, w której się on znajduje, spróbować ją zrozumieć.

Czasami zdarza się, że choroba rozpoczyna się dopiero na studiach. Młody człowiek był dotychczas zdrowy i pełen sił, z powodzeniem realizował swoje pasje, przechodził z sukcesem kolejne etapy edukacji i świetnie radził sobie w życiu. Po maturze wybrał bez wahania daną uczelnię i kierunek studiów. Ma poczucie, że całe dorosłe życie jest przed nim, patrzy z nadzieją na nadchodzące lata, wierzy, że uda mu się zrealizować swoje zamiary i osiągnąć wyznaczone cele. Jednak po rozpoczęciu nauki zaczyna źle się czuć – w sposób nieznanany sobie i niezrozumiale dla siebie. Nie wie, co mogłoby mu pomóc, nie potrafi zwrócić się o odpowiednią pomoc. Bywa, że obawia się szukać wsparcia u psychologa czy psychiatry, gdyż, po pierwsze, ewentualne rozpoznanie choroby psychicznej budzi lęk w nim samym, a po drugie korzystanie z porad wyżej wymienionych specjalistów wywołuje jeszcze często negatywne reakcje ze strony otoczenia. Osoba taka może spotkać się z różnymi postawami ze strony najbliższej rodziny – w optymalnej sytuacji będzie to troska oraz chęć i umiejętność adekwatnego wsparcia, w gorszym przypadku zaś niezrozumienie i brak akceptacji, które przejawiać się mogą w raniących słowach, negowaniu chorobowego podłoża pewnych zachowań, odrzuceniu lub szkodliwej nadopiekuńczości. Choroba jest dla wszystkich zaskoczeniem, przykrą nowiną, która wymusza zmiany w dotychczasowym sposobie życia i burzy wizję bezproblemowej, udanej przyszłości.

Mama zorientowała się...

Zachorowałam na III roku studiów na Politechnice Warszawskiej. Głównym objawem choroby były głosy. Gdy np. w nocy kreśliłam rysunki techniczne, a mama spała, ja słyszałam głosy – rozmowy na mój temat. Myślałam, że to z jakiegoś magnetofonu (którego nie miałam). Kiedy w którymś momencie szukałam magnetofonu w pomponie czapki, mama zorientowała się, że to choroba i znalazłam się w szpitalu.

Koleżanki ze studiów zachowywały się w stosunku do mnie bardzo fair, odwiedzały w szpitalu, później w domu, pożyczaly notatki itp. Byłam dwa miesiące w szpitalu, dostałam bez problemu urlop zdrowotny na studiach. Po urlopie wróciłam na studia, byłam w grupie młodszej od siebie. Zaprzyjaźniłam się z koleżanką, która też była na urlopie (urodziła dziecko). Kontynuowałam leczenie w przychodni studenckiej. Byłam nawet na obozie w górach, gdzie odpoczywali studenci z zaburzeniami psychicznymi i chorzy na gruźlicę.

Pomimo że byłam cały czas na lekach psychotropowych, studia ukończyłam w dobrym stylu, pracę dyplomową napisałam na 5 (...) i podjęłam pracę w zawodzie inżyniera. Do tej pory utrzymuję kontakty z dwójkiem ludzi, którzy się pobrali na studiach³.

Marzena, członkini WDpF

W nieco innej sytuacji znajduje się osoba, która doznała kryzysu zdrowotnego wcześniej, jeszcze w szkole średniej, i która ma za sobą pewien „staż” choroby psychicznej. Jest to często багаż niezwykle trudnych doświadczeń. Składają się nań zarówno dramatyczne niekiedy przeżycia chorobowe, jak i traumatyczne momenty lub trudne okresy związane z koniecznością leczenia ostrego kryzysu – najczęściej w warunkach oddziału szpitalnego, czasem z koniecznością zastosowania przemocy. Osoba w takiej sytuacji musiała zmagać się zarówno z chorobą, jak i z niepożądanymi szkodliwymi efektami leczenia. Doznała zapewne bardzo trudnych zdarzeń i przeżyć osobistych oraz społecznych, mogła spotkać się z odrzuceniem i izolacją ze strony otoczenia, z lekceważącym, przedmiotowym traktowaniem. Choroba mogła uniemożliwić jej przechodzenie kolejnych etapów edukacji w statystycznym tempie i trybie, co skutkuje osłabieniem lub utratą więzi ze zdrowymi rówieśnikami oraz bolesną świadomością własnych ograniczeń w nauce, wynikających ze stanu zdrowia. Rozpoczynając studia osoba chorująca mimo aktualnie ustabilizowanego, optymalnego samopoczucia często zmagają się np. z ogromnymi trudnościami z koncentracją uwagi, szczególnie na dłuższy czas, z różnorodnymi ubocznymi skutkami leków – jak senność, zaburzenia łaknienia, zaburzenia widzenia, z problemami z motywacją, podejmowaniem decyzji, konsekwencją w planowaniu i realizowaniu swoich obowiązków. W związku z tym decyzję o rozpoczęciu studiów wyższych na konkretnej uczelni podejmuje z trudnością i wahaniem. Bywa, że choroba pochłonęła kilka lat z młodego życia i osoba po kryzysie zaczyna studia w starszym niż przeciętnie wieku, ma więc poczucie wagi tej decyzji, gdyż stawką jest reszta dorosłego życia. Wie już najczęściej, czy i w jakim stopniu może liczyć na wsparcie rodziny – ale niekiedy świadomość braku tego wsparcia budzi dodatkowy lęk o możliwość podołania wymaganiom szkoły wyższej i wątpliwości co do sensu rozpoczęcia nauki. Pojawienie się gorszego samopoczucia nie jest zaskoczeniem i czymś niezrozumiałym – student ma już pewną wiedzę dotyczącą choroby i miejsc, w których może szukać pomocy. Nie gwarantuje to jednak, że o tę pomoc się zwróci i uzyska ją, że wsparcie będzie adekwatne do potrzeb. Nowe, akademickie środowisko stawia inne wyzwania, wymagające odmiennych od dotychczasowych form pomocy.

W obu opisanych sytuacjach bieżące dolegliwości i nawracające kryzysy wydłużają często tok studiów, powodując, że w ich ukończeniu włożyć trzeba wiele wysiłku i determinacji. Z drugiej strony właśnie nauka i wspierające środowisko na uczelni mogą dodawać siłę i wiary w to, że mimo choroby uda się zrealizować plany i prowadzić szczęśliwe życie.

³ Przedstawiona w tej ramce historia nie jest niestety typowa. Doświadczenie członków Warszawskiego Domu pod Fontanną wskazuje, że częstsze niestety są przypadki trudności w relacjach z otoczeniem, braku wsparcia, komplikacji i powikłań dotyczących leczenia itp.

Studia dają mi nadzieję...

Mam 28 lat. Od 4 lat choruję na schizofrenię. Studiuję już od 9 lat. Na początku studiowałem geografię, ale przerwałem te studia. Po przerwie poszedłem na teologię. Obecnie jestem na ostatnim roku teologii. Moja choroba w fazie ostrej zmusiła mnie do powtarzania roku. Byłem leczony kilkakrotnie w Instytucie Psychiatrii w Warszawie.

Studia dają mi nadzieję. Nauka uspokaja mnie i daje mi pewną stabilizację. W studiach pomagają mi rodzina, która mnie nieustannie mobilizuje. Obecnie jestem na etapie pisania pracy magisterskiej. Są to studia zaoczne i zajęcia odbywają się raz w tygodniu. Uważam, że studia dają człowiekowi dużo optymizmu i pomagają patrzeć z nadzieją w przyszłość. Osoby młode i doświadczające kryzysu psychicznego są wrażliwe na kulturę i potrafią wytrwale pogłębiać wiedzę. Cierpienie pobudza do inicjatyw prospołecznych, poszerza horyzonty i uwrażliwia na drugiego człowieka. Młody człowiek potrzebuje w życiu mądrości, aby nie błędzić. Co utrudnia mi studia, a co pomaga w studiach? Choroba osłabia moją motywację i muszę każdego dnia odnajdywać dobre strony nauki, aby pokonywać depresję i egoizm”.

Rafał, członek WDpF

Choroba studenta bywa trudnym doświadczeniem także dla kadry akademickiej. Jeśli problemy zdrowotne zaczynają się dopiero w czasie studiów lub wystąpiły już wcześniej, ale wykładowca nie został o nich poinformowany, to niektóre zachowania studenta, będące objawem choroby lub skutkiem przyjmowania leków, mogą być uważane za przejaw złej woli i lekceważenia wymagań. Dotyczy to absencji czy spóźniania się na zajęcia, nadmiernej sennieści lub braku koncentracji, lęków związanych z pewnymi sposobami sprawdzania wiedzy. Zainteresowanie rzeczywistymi przyczynami trudności studenta i zaangażowanie się w pomoc zależą w dużej mierze od wrażliwości i osobistego doświadczenia nauczyciela. Zachowania studenta doświadczającego ostrego kryzysu mogą wzbudzić u wykładowcy lęk, niepokój, bezradność.

Jakie wsparcie ze strony władz i pracowników uczelni jest naszym zdaniem w tych sytuacjach potrzebne? Uważamy, że powinna to być pomoc:

- | nie tylko tzw. dostępna, ale też propagowana na uczelni tak, by informacje **trafiały do potencjalnych zainteresowanych i zachęcały do korzystania z istniejących możliwości**. Jest to szczególnie ważne przy skłonności do rezygnacji z poszukiwania informacji i rozwiązań, unikania zwracania się o pomoc, będących często zarówno przejawem jak i skutkiem chorowania i leczenia psychiatrycznego; choć zdarzają się sytuacje nadmiaru zgłaszanych oczekiwań;
- | na tyle „powszednia” na uczelni, **by korzystanie z niej było odbierane jako coś zwykłego, codziennego**, a nie coś wyjątkowego, wywołującego niechęć lub wścibskie zainteresowanie innych. Jest to szczególnie ważne przy ogromnej społecznej niewiedzy i obawach dotyczących zaburzeń zdrowia psychicznego, jak również związanych z nimi stygmatyzujących stereotypach;
- | adekwatna do potrzeb wynikających z pogorszonej czasem sytuacji medycznej i społecznej studenta, ale jednocześnie **skoncentrowana na jak najlepszym**

wykorzystywaniu okresów dobrego samopoczucia, na trwałym wzmacnianiu się i polepszaniu swojej sytuacji. Jest to szczególnie ważne przy specyficznej dla chorób psychicznych dużej dynamice zmian samopoczucia; choć zdarza się przewlekły tryb chorowania;

| oparta na współpracy, ale przy oczywistej **pełnej odpowiedzialności studenta za swoje decyzje i działania**, nie oscylująca nigdy w kierunku przyjmowania współodpowiedzialności przez pracownika uczelni. Jest to szczególnie ważne przy narażonym na wahania poczuciu tożsamości i podmiotowości oraz tendencji do rezygnowania z własnej odpowiedzialności, związanych z chorobą, leczeniem i ich wielowymiarowymi wtórnymi skutkami, jak np. niedobór doświadczenia własnej sprawczości i satysfakcji potwierdzających wartość wyborów i działań, za które się odpowiada.

Członkowie Warszawskiego Domu pod Fontanną wyrazili pisemnie swoje opinie na temat różnych aspektów procesu edukacji, preferowanych form kształcenia i weryfikowania wiedzy. Poniżej przedstawiamy wnioski z ankiet (w cudzysłowach cytaty).

Spostrzeżenia odnośnie sposobów przekazywania i rozwijania wiedzy na wykładach i innego typu zajęciach:

- | dobrze, gdy metody nauczania są „urozmaicone” – przydatne są różnorodne komplementarne wobec siebie formy przekazu,
- | cenna jest „pomoc w dostępie do informacji” – wskazywanie przez prowadzących, gdzie można szukać optymalnych źródeł pisemnych, elektronicznych, dodatkowych – jak filmy czy pokazy przybliżające materiał,
- | uczeniu się sprzyja „łączenie praktyki z teorią” (dużo zajęć praktycznych) oraz „powtarzanie umiejętności dla ich utrwalania” (dużo ćwiczeń),
- | pomocne jest takie organizowanie nauki, by wymagała „współpracy z innymi” – zadania wykonywane w grupach sprzyjają mobilizacji, uczą współpracy, dzielenia zadań.

Obserwacje dotyczące sposobów egzaminowania, weryfikowania wiedzy i umiejętności:

- | bywają one trudne, jeśli przybierają formę „elaboratów” – jeśli są pisemne, to niech będą testowe lub złożone z krótkich sekwencji,
- | dobrze, gdy dają „możliwość poprawiania” – powoduje to mniejszy stres, że chwilowa niedyspozycja przekreśli szanse,
- | cenna jest możliwość „wyboru” najbardziej odpowiadających studentowi form prezentowania swojej wiedzy, w tym otwartość na nowe formy.

Czego potrzebują studenci?

- | „atmosfery cierpliwości, nie pośpiechu”, „mniej nerwowego podejścia”, nie traktowania przekazania materiału według programu jako celu samego w sobie,
- | „podmiotowego”, „życzliwego” podejścia,

- | nastawienia na „pomoc w zdobywaniu wiedzy”, również poza uczelnią,
- | „profesjonalizmu, kompetencji” oraz „serca do tego, czego się uczy”.

Wskazówki dla studentów:

- | „rób to, co lubisz i masz predyspozycje” – ważna jest zgodność nauki z zainteresowaniami, nie hamowanie pasji,
- | „wierź w siebie”, nie załamuj się trudnościami,
- | „pytaj w razie problemów” – wyjaśniaj, uzupełniaj,
- | „ćwicz materiał” – powtarzaj, stosuj w praktyce, itp.

Są rzeczy, które pomagają...

Mam na imię Iwona i jestem osobą po kryzysie zdrowia psychicznego. W czasie choroby studiowałam i podnosiłam swoje kwalifikacje. Mimo trudności udało mi się z powodzeniem ukończyć studia i uczyć się dalej.

W procesie edukacji zauważyłam, że są rzeczy, które ją ułatwiają z punktu widzenia potrzeb osoby chorującej psychicznie, a są i takie, które ją utrudniają. Spotkania z przyjaciółmi potwierdziły, że ich doświadczenia są podobne do moich; zgadzamy się z tym, że trudności wynikające typowo z charakteru i przebiegu choroby związane są z:

- | koncentracją,
- | szybkością przyswajanego materiału,
- | subiektywną oceną własnych postępów w nauce.

Ad. 1. Moi koledzy często mówią o problemach z koncentracją na zajęciach z dwóch powodów: pierwszy wynika z często spotykanej nadwrażliwości na bodźce. Mogą one być dwojakiego rodzaju: zewnętrzne i wewnętrzne. Zewnętrzne to dźwięki, słowa, ocena i zachowanie innych osób, a wewnętrzne to własne myśli i emocje. Nadmierne skupianie się na tych bodźcach powoduje dekoncentrację.

Drugi powód to skutki uboczne leczenia farmakologicznego, takie jak senność, ospałość lub pobudzenie.

Wspomóc koncentrację studenta mogą częste, krótkie przerwy w prowadzonych zajęciach oraz możliwość zadawania pytań bardziej szczegółowych. Pozwolą one upewnić się słuchaczowi, czy dobrze zrozumiał dotychczasowe zagadnienia, powtórki zaś i pytania ze strony wykładowcy pomagają zrozumieć się wzajemnie.

Ad. 2. Materiał przyswaja się łatwiej i szybciej, jeśli jest on podzielony na cząstki. Dobrze jest, jeśli można go przedstawić na wiele skupiających uwagę sposobów (np. za pośrednictwem multimediów, poprzez wykonywanie samodzielnych ćwiczeń, omawianie problemów w grupach i innych zdarzeń aktywizujących studenta). Towarzyszy temu zazwyczaj wzrost zainteresowania tematem i satysfakcja z własnych osiągnięć.

Ad. 3. Osoba chorująca ma zazwyczaj trudności z rzetelną oceną własnych umiejętności; najczęściej siebie nie docenia lub przecenia. W tej sytuacji pomóc jej mogą wykonywane na bieżąco razem z wykładowcą grupowe ćwiczenia i pytania sprawdzające.

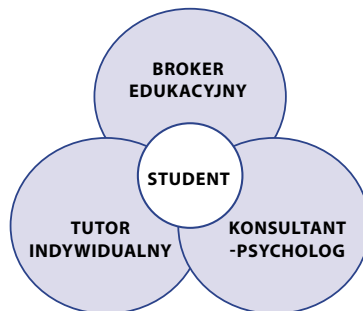
Innym czynnikiem usprawniającym edukację osoby chorej psychicznie, niezależnym już od samej choroby, jest osoba wykładowcy. Jeśli jest to osoba zmęczona i zestresowana, albo nadmiernie zmotywowana (tzn. działająca pod „presją” własnego sukcesu), to w przypadku osób uczących się może to stać się powodem frustracji, rezygnacji, a nawet poczucia winy. Dlatego ważne jest, aby proces edukacji przebiegał w spokojnej, życzliwej atmosferze, by znalazło się w nim miejsce na kontakt i akceptację.

Iwona, członkini WDpF

W Warszawskim Domu pod Fontanną dyskutowaliśmy także na temat informowania innych osób o chorobie studenta. Uważamy, że powinno się to czynić rozważnie, z uwzględnieniem indywidualnej sytuacji i samopoczucia osoby zainteresowanej, po przemyśleniu i podjęciu w wąskim gronie decyzji: w jakim zakresie, kogo, kto i w jaki sposób ma poinformować? Fundamentalne wydaje nam się założenie, że zawsze ostateczną decyzję w tej sprawie podejmuje student, choć z pomocą osób, które wybiera do współpracy.

Szczególne wsparcie jest ważne w sytuacji nasilenia się objawów choroby, zachowania odbieranego przez otoczenie jako „dziwne” (tiki, przysypianie po lekach, reagowanie na emocje wewnętrzne) oraz w sytuacji powrotu na studia po dłuższej przerwie. Pracownicy uczelni mogą pomóc studentowi i otaczającym go osobom w zachowaniu dystansu do sytuacji, we właściwym podejściu, nieinterpretowaniu przejawu choroby lub skutków leczenia w kategoriach „złego” lub „śmiesznego” zachowania. Mogą wspomóc osobę chorującą w podjęciu decyzji o tym, czy w danym momencie chodzić na wykłady, ćwiczenia, do czytelnicy, czy też poszukać alternatywnych form wypełniania studenckich obowiązków.

Jak mógłby naszym zdaniem wyglądać zespół osób – pracowników uczelni – współpracujących ze studentem? Proponujemy, aby składał się on z trzech osób: indywidualnego tutora, brokera edukacyjnego oraz konsultanta-psychologa (por. rys. 1).

Rys. 1. Otoczenie wspierające studenta – propozycja.

Indywidualny tutor to ktoś, kto towarzyszy studentowi w wyznaczaniu jego własnych, generalnych i składowych celów związanych z edukacją, pomaga w tworzeniu kalendarza ich realizacji oraz w okresowym weryfikowaniu i uzupełnianiu opracowanego planu. Pomoc tutora koncentruje się wokół edukacji oraz aspektów mających wpływ na naukę. Tutor we współpracy i dialogu ze studentem pomaga mu w rozpoznawaniu zainteresowań i zdolności, a także niedomagań w zakresie uczenia się oraz planowaniu kroków edukacyjnych wynikających z tego rozpoznania. Wspólnie poszukują preferowanych przez studenta form egzaminów i innych sposobów sprawdzania wiedzy oraz ustalają z kadrą możliwość ich zastosowania. Tutor pomaga studentowi w podjęciu jak najlepszych decyzji i działań w zakresie informowania o chorobie, szczególnie w sytuacji jej nasilenia lub w momencie powrotu na studia po przerwie. Jest przygotowany do udzielenia wskazówek dotyczących możliwości pomocy medycznej, społecznej, materialnej (nie zastępuje poradni zdrowia czy ośrodka pomocy społecznej, ale jest gotowy poinformować studenta o ich kompetencjach, zachęcić do korzystania).

Zawód brokera edukacyjnego został zarejestrowany w Polsce niedawno – w 2007 roku – i nie jest jeszcze zbyt popularny. Broker jest kimś, kto orientuje się doskonale w istniejących „na rynku” możliwościach edukacyjnych, zarówno w zakresie szkolnictwa publicznego, jak i prywatnego, i pomaga osobie zainteresowanej w opracowaniu jej własnej indywidualnej ścieżki edukacyjnej, uwzględniającej preferencje, zdolności i ewentualne ograniczenia oraz adekwatnej do wymagań rynku pracy. Jeśli osoba taka zatrudniona byłaby na uczelni, mogłaby pomóc studentowi w:

- | rozpoznaniu możliwości edukacyjnych oferowanych przez macierzystą uczelnię i związanych z nimi wymagań oraz obciążeń emocjonalnych (w postaci np. różnych rodzajów i natężenia stresu),
- | skoncentrowaniu energii na dobraniu i ukończeniu kursów najbardziej istotnych dla dalszego życia zawodowego,
- | zmianie kierunku studiów, jeśli aktualny nie spełnia oczekiwań studenta bądź jest trudny do pogodzenia z ograniczeniami narzuconymi przez chorobę,
- | dobraniu dodatkowych kursów i szkoleń, aby w przyszłości osiągnąć wysoki poziom kompetencji umożliwiający satysfakcjonującą pracę zawodową.

Ważne wydaje nam się, aby obie te osoby były świadome różnicowania przejawów zaburzeń zdrowia psychicznego i skutków ubocznych leczenia, w tym często występującej dużej dynamiki zmian sytuacji osoby. Żadna z nich nie zastępuje lekarza ani psychologa, ale obie są gotowe do współpracy z nimi na życzenie studenta.

Z kolei psycholog zatrudniony na wyższej uczelni ma za zadanie we współpracy ze studentem wstępnie rozpoznać sytuację, w jakiej się on znajduje, współdziałać z nim doraźnie lub krótkoterminowo w rozwiązywaniu konkretnych uczelnianych problemów, a w razie potrzeby informować o istnieniu różnego typu placówek zdrowia psychicznego i zachęcać do korzystania z nich.

Naszym zdaniem zespół złożony z indywidualnego tutora, brokera edukacyjnego i psychologa może oferować skuteczne wsparcie wszystkim studentom, nie tylko osobom doświadczającym kryzysów zdrowia psychicznego.

Warto pamiętać, że w związku z chorobą i leczeniem występuje często tendencja do rezygnowania z własnej odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Pomoc nie może zatem w żadnym wypadku oznaczać wyręczenia studenta czy przejmowania na siebie odpowiedzialności za jego drogę edukacyjną i życiową. Posiadanie i rozwijanie własnej motywacji warunkuje podejmowanie odpowiedzialności za swoje działania, co z kolei umożliwi doświadczenie własnej sprawczości, wzmacniającej motywację. Dokonywanie kolejnych edukacyjnych i życiowych kroków, w oparciu o decyzje i działania podjęte na własną odpowiedzialność – choć z możliwością współpracy z innymi – daje satysfakcję, poczucie sensu, wartości, wzmacnia naszą tożsamość indywidualną i społeczną.

Z okien Uniwersytetu

Wszystko, co oferujemy, jest konstruowane indywidualnie. Problemy są bardzo różne, rozmaite są doświadczenia tych osób na studiach, trudności występują w odmiennych obszarach. Zmiany w toku studiów muszą więc być indywidualnie konstruowane. Czasem wystarczy pośrednictwo w załatwieniu spraw administracyjnych, czasem problem stanowi wygłoszenie referatu na forum, czasem jest trudność z jakimś konkretnym wykładowcą. Szukamy rozwiązania zależnie od tego, czego student potrzebuje, na czym polega trudność. Działania są bardzo płynne, student jest ich podmiotem, więc on decyduje o tym, jak ostatecznie rozwiązanie będzie wyglądać. Oczywiście poruszamy się w pewnych ramach, wyznaczonych przez zasady towarzyszące funkcjonowaniu naszego Biura.

Osoba zgłaszająca się do nas wypełnia formularz, w którym wpisuje swoje oczekiwania, co by chciała rozwiązać. Staramy się zapytać: „jak uważasz, co by Ci pomogło? Jaki masz pomysł, bo na pewno go masz...” I to się sprawdza. Czasem jest to naprawdę mała rzecz, którą można łatwo zmienić. Czasem potrzebny jest dłuższy kontakt.

Czujemy pewien niedosyt, gdyż nasze działania miewają charakter doraźny. Reagujemy na konkretną potrzebę, zgłoszoną przez studenta. Potem musimy zostawić studenta i przejść do następnej sprawy. Czasem student się gubi – są osoby, które potrzebują mocniejszego, indywidualnego tutoring. I to jest kierunek, w którym będziemy próbowali iść. Aplikujemy o dofinansowanie na ten cel, aby utworzyć pilotażowy program tutoring.

Nigdy nie informujemy wykładowcy, jaki jest problem, bez wyraźnego życzenia samego studenta. Czasem jest taka potrzeba, jeżeli problemy są na tyle trudne, że trzeba wspólnie poszukać rozwiązania. Wtedy konstruujemy zespół złożony ze studenta, naszego pracownika i np. wykładowcy czy dziekana. Staramy się nie odchodząc od poziomu dydaktycznego, merytorycznego, od kluczowego elementu danego kursu znaleźć rozwiązanie, które będzie satysfakcjonujące dla wszystkich stron. Musi być na to zgoda studenta, nic nie dzieje się poza nim.

Staramy się spotykać ze wszystkimi studentami rozpoczynającymi studia w ramach dni adaptacyjnych w ich macierzystych jednostkach. Informujemy o istnieniu i działalności Biura. Zapraszamy do korzystania z naszej oferty, ale także do współdzia-

łania, np. do pomocy w skanowaniu książek. Co jakiś czas robimy akcje plakatowe, rozkładamy broszury, ulotki lub przypominamy się w piśmie „Uniwersytet”. Staramy się utrzymywać kontakt z dziekanami wydziałów i pracownikami uczelni.

Anna Szymańska,
zastępca kierownika Biura ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu
Warszawskiego, konsultant ds. studenckich

Bibliografia

Mapa rozwiązań dla zdrowia psychicznego, wyd. Megapartnerstwo Koalicja Łamania Oporów Społecznych KŁOS, Łódź 2008 (do pobrania także na stronie www.megaklos.pl/download.htm).

Małgorzata Piątkowska

Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo

mpiatkowska@idn.org.pl

Kształcenie multimedialne osób niepełnosprawnych oraz adaptacja stanowiska komputerowego

Prezentacja dla potrzeb konferencji została oparta o doświadczenia Fundacji Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo, która od 1990 roku realizuje szereg przedsięwzięć na rzecz osób niepełnosprawnych zgodnie z celami statutowymi, jakimi są aktywizacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. Jako przewodnicząca Zarządu Fundacji, a zarazem specjalista ds. edukacji osób niepełnosprawnych, integruję działania organizacji wskazując na nowe technologie informatyczne, których wykorzystanie może ułatwić naukę i pracę przy komputerze, a zarazem zmienić status społeczny i zawodowy osób niepełnosprawnych.

Podejmując zagadnienia dotyczące nowych technologii stosowanych przy pracy na komputerze mogących ułatwić korzystanie z niego przez osoby niepełnosprawne, warto przyjrzeć się danym statystycznym.

Należy sobie zdawać sprawę z tego, że mimo postępów medycyny niepełnosprawność jest i nadal będzie poważnym problemem społecznym, dlatego też wysiłki nad wyrównywaniem szans edukacyjnych powinny być czynione przez wszystkie sektory: państwowy, samorządowy i organizacje pozarządowe.

Szereg badań statystycznych i naukowych może przyczynić się do poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych na wszystkich szczeblach edukacji, również w sferze życia społecznego i zawodowego. Systematyczne badania mogą wspomóc systemowy monitoring sytuacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych udrażniając jednocześnie ścieżki edukacyjne. Warto więc dołożyć starań, by precyzyjnie ustalić rzeczywistą liczbę osób niepełnosprawnych z podziałem na rodzaje dysfunkcji, ich wykształcenia, statusu ekonomicznego, zawodowego etc. Posiadana wiedza pozwoli uczynić wszelkie działania na rzecz niepełnosprawnych bardziej skutecznymi.

Liczba niepełnosprawnych w Polsce⁴

Ostatnie pełne dane dotyczące liczby osób niepełnosprawnych w Polsce pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 roku. Według jego wyników w 2002 roku liczba osób niepełnosprawnych ogółem wynosiła blisko 5,5 mln, co stanowi znaczny odsetek społeczeństwa, bo blisko 14%, w tym około 4,5 mln posiadało prawne potwierdzenie faktu niepełnosprawności, a 4,3 mln były to osoby w wieku 15 lat i więcej⁵.

⁴ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosci-w-liczbach> - Strona internetowa Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych.

⁵ Tamże.

Źródła utrzymania

- | 81,2% - osób niepełnosprawnych utrzymuje się głównie ze świadczeń społecznych: rent, emerytur i zasiłków,
- | 5,9% - tej populacji główne źródło utrzymania stanowi praca,
- | 9,5% - pozostaje na utrzymaniu innych osób, nie posiadając własnych środków na przeżycie⁶.

Dla ok. 65% osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym renta z tytułu niezdolności do pracy była głównym źródłem utrzymania.

Edukacja niepełnosprawnych

Ograniczony dostęp do edukacji, czego przez lata doświadczali ludzie niepełnosprawni spowodował, że mniej niż połowa osób niepełnosprawnych legitymuje się zaledwie wykształceniem podstawowym, co powoduje trudności z wejściem na rynek pracy i utrzymaniem zatrudnienia.

Osoby niepełnosprawne są znacznie gorzej wykształcone niż osoby sprawne. W 2007 r. aż 68,6% osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej nie miało wykształcenia średniego, a jedynie 5,7% posiadało wykształcenie wyższe⁷.

Rodzaje niepełnosprawności

Żyjemy w społeczeństwie informacyjnym, a komputer stał się podstawowym narzędziem do nauki i pracy, dlatego konieczne są działania usprawniające korzystanie z komputera osobom niepełnosprawnym.

Wiedza o udziale poszczególnych dysfunkcji w skali ogólnej niepełnosprawności może wspomagać procesy kształcenia.

Z poniższej tabeli możemy dowiedzieć się o rodzajach dysfunkcji, a wiedza ta może ułatwić opracowywanie treści edukacyjnych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Treści te mogą być przekazywane za pomocą różnych środków dydaktycznych przy wykorzystaniu najnowszych technologii informatycznych, a wśród nich ogromną popularność zdobywają aplikacje multimedialne stosowane w formie e-learningowej. Znajomość rodzajów dysfunkcji oraz skali ich występowania może pozwolić także na odpowiednie przystosowanie rynku do produkcji specjalistycznych urządzeń, opracowywać różne rozwiązania technologiczne w celu ułatwienia nauki i pracy przy komputerze.

Zapoznając się z danymi w tabeli należy uwzględnić fakt występowania sprzężonych dysfunkcji u wielu osób, stąd przy projektowaniu aplikacji e-learningowych warto pamiętać o możliwości włączenia lub wyłączenia różnych środków przekazu (dźwięku, tekstu, animacji itd.) dostosowując program do potrzeb odbiorcy.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

24 | Kształcenie multimedialne osób niepełnosprawnych ...

TABELA 1. Udział poszczególnych schorzeń wśród ogółu osób niepełnosprawnych⁸

Rodzaj schorzenia	Udział w %
Narząd ruchu	40,1
Narząd wzroku	11,6
Narząd słuchu	7,3
Choroby układu krążenia	45,3
Zaburzenia psychiczne	4,0
Upośledzenie umysłowe	2,9
Schorzenia neurologiczne	21,8
Inne	17,3

Nauka i praca przy komputerze może być także wspomagana specjalistycznym sprzętem, którego zastosowanie pozwala likwidować lub minimalizować bariery związane z obsługą komputera. Ważne jest także upowszechnianie wiedzy o dostępnych urządzeniach i sposobach ich wykorzystania.

Edukacja multimedialna

Podstawowe informacje dotyczące edukacji osób niepełnosprawnych oraz najważniejsze zasady tworzenia aplikacji multimedialnych dla osób niepełnosprawnych:

Komputer otwiera przed człowiekiem całkowicie nowe możliwości jego aktywności i wzbogaca życie społeczne i zawodowe środowiska lokalnego.

Wszystko, co jest przyjazne większości osób niepełnosprawnych jest także przyjazne osobom pełnosprawnym, dlatego stosowanie różnorodnych środków dydaktycznych z wykorzystaniem komputera multimedialnego jest jak najbardziej wskazane i podnosi jakość opracowanego szkolenia e-learningowego.

Uatrakcyjnienie szkoleń przy pomocy różnych środków dydaktycznych może sprzyjać aktywizowaniu uczniów, motywować do nauki, a także wzbogacić proces kształcenia o nowe trudno dostępne w kształceniu tradycyjnym środki ilustracji (np. pokazanie dynamiki ruchu, prezentowanie zjawisk występujących w przyrodzie). Wszystko przy użyciu dźwięku, obrazu i tekstu staje się przyjazne dla osób z różnymi dysfunkcjami zdrowotnymi.

Kurs powinien dobrze służyć jego odbiorcom. Program powinien być skonstruowany tak, aby zachęcał do pracy i wykonywania ćwiczeń. Ważne są zewnętrzne walory programu, czyli warstwa wizualna i dźwiękowa.

Dla opanowania wiedzy i umiejętności osoba niepełnosprawna musi wykonywać wiele powtórzeń i ćwiczeń.

Ważne jest, aby zwrócić uwagę na:

⁸ Jakubowski S., Szczepankowski B., *Komputer w kształceniu specjalnym*, [w:] red. Łajszczyk J., *Rola Technik Informatycznych w procesie integracji osób niepełnosprawnych*, Warszawa 1998, s. 68.

Jakość graficzną

- | Czytelność i komunikatywność rysunków, napisów, zestaw użytych barw (na pewno nie żółte na pomarańczowym) oraz ogólną kompozycję ekranu, ważne jest, aby unikać ledwo dostrzegalnych, maleńkich przycisków i trudnych do uchwycenia myszą, zwłaszcza przez osobę niepełnosprawną.

Jakość dźwiękową

- | Czytelność komunikatów dźwiękowych, poziom głośności, rodzaj i wykonanie rozmaitych melodii, ogromnie ważna jest dykcja i sposób prezentowania wypowiedzi lektora.

Jakość animacji

- | Płynność i tempo.
- | Komputer multimedialny stwarza możliwość jednoczesnego oddziaływania na wiele zmysłów, co okazuje się szczególnie ważne w procesie kształcenia osób z różnymi niepełnosprawnościami. Trzeba też uważać, aby sygnały wizualne i dźwiękowe wzmacniały się nawzajem, a nie zakłócały. A zatem trzeba zachować umiar.
- | Dobrze, jeśli program przewiduje opcje wyboru rodzaju, trudności tempa ćwiczeń. Warto więc zadać sobie pytanie, czy istnieją możliwości ograniczenia bądź rozszerzenia ich zakresu.

Przy tworzeniu scenariusza oraz jego ocenie w odniesieniu do pojedynczej części, jak i do całości, należy uwzględnić:

- | kompozycję każdej części, kompozycję całości,
- | orientacyjny czas trwania każdej części (ważny element do opisu szkieletu metodycznego),
- | zespół użytych środków dydaktycznych (grafika, tekst, dźwięk) oraz zasadność ich użycia.

Czas i tempo

- | Program powinien być zorganizowany tak, aby czas wykonywania jego pojedynczej części był jak najkrótszy. Część pochłaniająca dużo czasu sprawia, że nauka jest nużąca a efektywność dydaktyczna okazuje się niska. Narzucanie (zwiększanie) tempa podnosi stopień trudności.

Pozytywna motywacja

- | Dobrze zaprojektowany pod względem treści i wykonania technicznego program powinien rodzić pozytywne emocje. Powinien przywrócić wiarę we własne siły dzięki osiąganiu sukcesów w trakcie wykonywania ćwiczeń. Mile widziane są elementy zabawne, rozwijające wyobraźnię. Pozwalają one zmienić nastawienie ucznia/studenta do procesu kształcenia.
- | Duże znaczenie ma rzeczywistość kreowana w programie i skojarzenia, jakie budzą elementy zawarte w treściach.

Podsumowanie zasad tworzenia programów dla ON

- | Trudno stworzyć program w pełni satysfakcjonujący i spełniający wszystkie możliwe kryteria.
- | Eksperti oceniający program sprawdzają go pod kątem celowości, treści, ewentualnych błędów metodycznych.
- | Ocena rzeczywista programu dokonuje się na etapie użytkowania przez odbiorców, dla których został wykonany. Chęć pracy z programem, jego funkcjonalność, zadowolenie użytkownika i efekty dydaktyczne zastosowania programu stanowią najlepszą recenzję.

Efekty kształcenia multimedialnego⁹

- | skuteczność wyższa o 56%,
- | zrozumienie tematu wyższe o 50-60%,
- | nieporozumienia w przekazywaniu wiedzy mniejsze o 20-40%,
- | oszczędność czasu 38-70%,
- | tempo nauczania wyższe o 60%,
- | zakres przyswojonej wiedzy wyższy o 25-50%.

Adaptacja stanowiska komputerowego (przykłady)

Osoby z dysfunkcją narządu ruchu charakteryzują się różnymi niesprawnościami ruchowymi. Wśród nich największego wsparcia potrzebują osoby z niedowładem kończyn górnych, a te z kolei są zróżnicowane i niekiedy wymagają indywidualnie dopasowanego sprzętu. Trudno jest znaleźć uniwersalne rozwiązania, które zapewniłyby wszystkim osobom jednakowo sprawną obsługę komputera. Dla osób niesprawnych manualnie, podstawowe urządzenia umożliwiające pracę z komputerem, czyli klawiatura i myszka, stanowią nierzadko barierę nie do pokonania, uniemożliwiającą komunikowanie się z komputerem.

W zależności od stopnia upośledzenia koordynacji ruchów lub na skutek całkowitego braku możliwości poruszania rękoma, osoby niepełnosprawne nie są w stanie używać zwykłych, znanych każdemu urządzeń. Osobne trudności to: manipulowanie myszką, dyskietkami, włącznikami, obsługa drukarki, elementarna konserwacja sprzętu. Możliwe jest zastąpienie myszy praktycznie dowolnym innym manipulatorem. Przyciski i wyłączniki zasilania sprzętu powinny być dostępne z przodu urządzeń.

Istnieją jednak różne rozwiązania usprawniające pracę na komputerze za pomocą klawiatury. Stosuje się wtedy odpowiednio powiększone klawisze, nakładki na klawiatury, klawiatury dotykowe. Akcesoria komputerowe takie jak np.: ergonomiczne klawiatury i manipulatory, wsporniki pod monitory, ruchome podłokietniki, podstawki pod stopy, meble, itp. z pewnością usatysfakcjonują niejedną osobę niepełnosprawną. Większe

⁹ B. Steinbrink, *Multimedia u progu technologii XXI wieku*, [w:] J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, Warszawa 2006, s.16.

problemy mają osoby z cięższymi dysfunkcjami ruchowymi np.: brakiem lub paraliżem kończyn, mimowolnymi skurczami mięśni, przykurczami, deformacjami kości.

Przy organizowaniu stanowiska pracy warto zwrócić uwagę na kilka ważnych elementów:

- | Należy zapewnić takie ułożenie okablowania, aby uniemożliwić zaczepianie elementami wózka, nogami czy rękami (w razie silnych mimowolnych skurczów). W pewnych przypadkach potrzebne jest stabilne umocowanie klawiatury do podłoża - nie powinna się ona swobodnie przesuwac. Czasami wystarczy odpowiednio masywna konstrukcja wyposażona w podkładki antypoślizgowe.
- | Stół dla zestawu komputerowego powinien mieć solidną konstrukcję i nie przesuwac się. Wiele osób chodzących o kulach opiera się o stół w czasie wstawiania z krzesła przenosząc na stół cały ciężar ciała. Pokrycie podłogi powinno eliminować poślizg i mieć własności antystatyczne.

Zastosowania ułatwiające pracę przy komputerze w systemie operacyjnym Windows

Już od wielu lat systemy operacyjne komputerów osobistych zawierają moduły ułatwiające korzystanie ze standardowej klawiatury użytkownikowi posługującemu się jedną ręką, jednym palcem lub pałeczką (trzymaną lub umocowaną do kończyny lub głowy).

Stosowane są tam następujące udogodnienia:

- | umożliwiające osobom jednoręcznym używanie kombinacji klawiszy z SHIFT, CTRL i ALT,
- | ignorujące przypadkowe uderzenia klawiszy,
- | dostrajające tempo powtarzania znaku podczas przytrzymywania wciśniętego klawisza lub wyłączające opcję powtarzania,
- | zabezpieczające przed wprowadzaniem dodatkowych znaków przez przypadkowe, kilkakrotne wciśnięcie klawisza,
- | umożliwiające poruszanie kursorem myszy przy pomocy klawiatury,
- | umożliwiające obsługę klawiatury komputera i myszy przy pomocy dodatkowego urządzenia wejścia,
- | pozwalające na wyłączenie modułów użytkowych, jeśli są zbędne.

Przegląd urządzeń wspomagających pracę przy komputerze osób niepełnosprawnych ruchowo

Standardowa klawiatura z nakładką (ramką)

Nakładka (ramka) może być wykonana z metalu lub z plastiku. W użyciu jest więcej niż 2000 klawiatur, a każda z nich ma różne klawisze i odmienne kształty, dlatego producent ramki proponuje jednocześnie klawiaturę oraz jej osłonę - w cenie samej ramki.

28 | Kształcenie multimedialne osób niepełnosprawnych ...

Klawiatura z nakładką zapobiega wciśnięciu kilku klawiszy jednocześnie.

Klawiatura ze specjalną ramką z otworami dedykowana jest osobom z nadmierną ruchliwością rąk (drżenie rąk) i słabą koordynacją ruchową rąk.

Klawiatura bezprzewodowa umożliwia zmianę miejsca pracy, odsunięcie się na większą odległość od jednostki centralnej, aby np. zmienić pozycję z siedzącej na półleżącą (np. dla osób z czterokończynowym porażeniem). Może zawierać wbudowany manipulator kulkowy.

Mała klawiatura alfanumeryczna - zręczna w obsłudze także dla osób jednoręcznych lub osób, które nie mogą wyciągnąć rąk do stolika komputerowego. Klawiatura taka mieści się na małej podpórce umieszczonej na kolanach osoby siedzącej na wózku.

Klawiatura z powiększonymi klawiszami

Jest to specjalnie skonstruowana klawiatura przeznaczona dla osób niepełnosprawnych ruchowo i niedowidzących. Powiększone czterokrotnie klawisze ułatwiają ich lokalizację. Opisy powiększono prawie dziesięciokrotnie, dzięki czemu osoby niedowidzące łatwo mogą rozpoznać każdy znak na klawiaturze.

Dzięki wyjątkowej konstrukcji, pomimo powiększonych klawiszy, klawiatura nie zajmuje więcej miejsca na biurku niż standardowa klawiatura komputerowa.

Klawiatura dla osób piszących jedną ręką

Dzięki odpowiedniemu wyprofilowaniu i specjalnym układowi klawiszy klawiatura ułatwia pisanie jedną ręką. Klawiatury te są dostosowane dla osób prawo lub leworęcznych.

Klawiatura dotykowa, alternatywna z nakładkami

Klawiatura dotykowa zamiast wciskania. Napięcie mięśni może być tak słabe, że tylko dotykiem można uaktywnić klawisz.

Klawiatura alternatywna z nakładkami posiada możliwość używania różnego układu, rozmiaru i wyglądu klawiszy (również rysunki), a także możliwość wymiany nakładki z dodatkową opcją zaprojektowania różnych klawiatur za pomocą specjalnego programu.

Szczególnie polecana dla osób słabowidzących oraz przy niedowładzie kończyn górnych. Małe klawisze łatwo trącić, co powoduje powstanie wielu uciążliwych błędów przy wykonywaniu różnych czynności i pisaniu.

Każda standardowa nakładka posiada kod kreskowy. Za pomocą dodatkowego programu można wykonać zaprojektowane przez siebie nakładki. Z nakładkami wykonanymi samodzielnie urządzenie staje się nieocenione w edukacji niepełnosprawnych.

Ekran dotykowy

Dane dostępne są poprzez dotyk palca, dzięki czemu można dokonywać wyborów, przesuwać przedmioty i wywoływać menu.

Mysz komputerowa sterowana za pomocą ruchów głowy

Urządzenie wskazujące dla osób, które nie mogą używać myszy sterowanej ręką. Urządzenie sterowane za pomocą ruchów głowy przeznaczone jest dla osób z dysfunkcją kończyn górnych, odwzorowuje ono pozycję głowy użytkownika.

Przykładowym urządzeniem jest tzw. myszonka. Do obsługi konieczna jest jedynie zdolność do wykonywania niewielkich przechyłów głowy do przodu, do tyłu i na boki oraz umiejętność dmuchnięcia i zassania powietrza przez ustnik.

Inny przykład urządzenia sterowanego ruchem głowy, wyposażony w czujnik śledzący ruch głową.

Powiększony Track Ball

Posiada właściwości, które sprawiają, iż jest wartościowym narzędziem dla użytkowników nieposiadających tych umiejętności ruchowych, jakie wymagane są przy obsłudze zwyczajnej myszy. Jest tak wytrzymały, że może stawić czoło naciskowi stóp albo innemu wytężonemu działaniu. Z powodu swojego rozmiaru nie wymaga regulacji palcem – można go chwytać bez specjalnej precyzji i uderzać w przyciski.

Trackball Mysz komputerowa z dwoma przyciskami i z blokadą.

Trackball posiada blokadę, która pozwala na stosowanie techniki „przyciśnij i upuść” bez przytrzymywania przycisku, co wspomaga osoby mające trudności w przytrzymywaniu przycisku myszki.

Podpórka pod ramię

Ergonomicznie zaprojektowana podpórka zapewnia komfort pracy użytkownika komputera, nie ograniczając przy tym możliwości wykonywania ruchów. Ruchome przeguby pozwalają swobodnie poruszać ręką w poziomej płaszczyźnie.

Podpórka pomaga zredukować napięcie mięśni, a przez to likwiduje drętwienie

32 | Kształcenie multimedialne osób niepełnosprawnych ...

rąk, szyi i ramion. Podłokietnik wyposażony jest także w klamrę, pozwalającą łatwo zamocować go do blatu biurka. Podpórka wskazana jest dla osób z trudnościami w utrzymaniu rąk.

Wykorzystane w artykule zdjęcia dostarczyła firma Harpo – dystrybutor omawianego sprzętu (www.harpo.pl)

Bibliografia

Steinbrink B., *Multimedia u progu technologii XXI wieku*, [w:] J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, Warszawa 2006, s.16.

Jakubowski S., Szczepankowski B., *Komputer w kształceniu specjalnym*, [w:] red. J. Łajszczyk, *Rola Technik Informatycznych w procesie integracji osób niepełnosprawnych*, Warszawa 1998, s. 68.

Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych

(na przykładzie rozwiązań stosowanych przez Uniwersytet Śląski)

Na podstawie obowiązujących przepisów prawa biblioteka wpisana jest w strukturę organizacyjną każdej uczelni. „Prawo o szkolnictwie wyższym” nakazuje, by w uczelni funkcjonował system biblioteczno-informacyjny, którego podstawowym ogniwem jest biblioteka.

Roli biblioteki na poziomie szkolnictwa wyższego nie sposób przecenić. Stanowi ona ważny element procesu dydaktycznego i jest podstawowym warsztatem dla badań prowadzonych w uczelni. Pośredniczy w różnych formach komunikacji. Gromadzi, uzupełnia i opracowuje zbiory. Spełnia funkcje edukacyjną, informacyjną i intelektualną. Wspiera procesy dydaktyczne i naukowo-badawcze uczelni. Zapewnia optymalne zasoby źródeł informacji związane z profilem uczelni. Świadczy profesjonalne usługi biblioteczno-informacyjne.

Biblioteka uczelniana stanowi warsztat i/lub zaplecze pracy naukowej. Największą grupę użytkowników biblioteki uczelnianej stanowią pracownicy, doktoranci i studenci macierzystej uczelni. Poza nimi są jeszcze odbiorcy zewnętrzni – pracownicy i studenci innych uczelni, nauczyciele i młodzież szkolna, pracownicy działów informacji i marketingu różnych instytucji, a także pracownicy firm komercyjnych.

Zapewne w każdej z tych grup odnajdziemy osoby z różnego rodzaju dysfunkcjami. Dlatego też biblioteka uczelniana powinna planować i podejmować działania z myślą o wszystkich grupach użytkowników w celu umożliwienia im równego dostępu do zasobów.

Udział osób z poszczególnymi niepełnosprawnościami w polskich uczelniach wyższych wśród użytkowników bibliotek uczelnianych kształtuje się następująco:

- | osoby z dysfunkcją narządów ruchu (największa grupa),
- | osoby niewidome i niedowidzące,
- | osoby niesłyszące i niedosłyszące.

Istotnym elementem związanym z użytkownikiem biblioteki jest trafne zidentyfikowanie jego potrzeb informacyjnych oraz ich zaspokojenie. W związku z tym profesjonalny bibliotekarz (pracownik informacji) musi poświęcić czytelnikowi tyle czasu, aby móc rozpoznać jego potrzeby uświadomione, a może nawet wygenerować kolejne, a następnie wszystkie zaspokoić.

34 | Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych

Praca z użytkownikiem nie jest łatwa i często przybiera różne formy – kontaktów bezpośrednich lub pośrednich. Aby te kontakty były efektywne, bibliotekarz winien zbliżyć się do użytkownika, poznać go.

Nikt już dzisiaj nie zaprzeczy, że osoby niepełnosprawne mają takie samo prawo do kształcenia na poziomie wyższym, prawo do informacji i komunikacji międzyludzkiej jak osoby zdrowe. Nie trzeba zapewne dowodzić, że przynależność do społeczności akademickiej przynosi wymierne korzyści, daje możliwość pełniejszego rozwoju osobowości, zdobywania nowych umiejętności czy poszerzania zainteresowań. Często jednak dostęp do wiedzy, tak oczywisty dla ludzi zdrowych, dla osób niepełnosprawnych okazuje się niemożliwy. Różnorodne bariery uniemożliwiają między innymi korzystanie z zasobów biblioteki uczelnianej czy zasobów informacji i metainformacji.

Pod pojęciem dostępności bibliotek akademickich rozumiemy zazwyczaj: powiększanie zasobów, udostępnianie większej liczby stanowisk komputerowych czy miejsc w czytelni, skrócenie czasu oczekiwania na książkę, umożliwianie dostępu do komputerowych baz danych, dopasowane godziny pracy biblioteki do oczekiwań użytkowników, serwisy WWW z bogatą ofertą katalogów, linków, baz danych itp. Do tej obszernej listy należy dodać dostosowanie biblioteki i jej oferty do potrzeb osób niepełnosprawnych.

W 2005 roku Sekcja Bibliotek Obsługujących Osoby w Niekorzystnej Sytuacji IFLA opracowała i opublikowała listę wskaźników wyznaczających jakość bibliotek z punktu widzenia osób niepełnosprawnych – *“Access to libraries for persons with disabilities – CHECKLIST”*. Przy jej sporządzaniu wykorzystano doświadczenia bibliotek duńskich, szwedzkich, amerykańskich i brytyjskich. Lista ta z powodzeniem może być stosowana na gruncie bibliotek uczelnianych jako narzędzie oceny ich dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Wspomniane wskaźniki wskazują na trzy podstawowe obszary dostępności biblioteki:

- | dostęp fizyczny,
- | media,
- | obsługa.

Przed uczelnianą biblioteką dostosowaną do potrzeb studentów niepełnosprawnych postawić należy następujące wymogi:

- | możliwość swobodnego i bezpiecznego dotarcia do biblioteki,
- | odpowiednie wyposażenie głównego/alternatywnego wejścia,
- | swobodne i bezkolizyjne przemieszczanie się wewnątrz biblioteki/pomiędzy jej poszczególnymi agendami,
- | zlokalizowanie wypożyczalni miejscowej, wypożyczalni międzybibliotecznej, czytelni/ informatorium blisko wejścia,
- | czytelnie oznaczona, logicznie zaplanowana przestrzeń,
- | dostosowanie stanowisk komputerowych i stanowisk pracy.

W idealnej sytuacji wszystkie materiały zgromadzone w bibliotece uczelnianej powinny być dostępne dla studentów niepełnosprawnych. Istnieje wiele sposobów, aby osiągnąć ten cel.

Jednym z nich jest gromadzenie dokumentów różnego typu. Innym – adaptacja (przetwarzanie dokumentów już istniejących np. z postaci analogowej na cyfrową). Biblioteki uczelniane dostępne dla osób niepełnosprawnych powinny pamiętać o usługach kierowanych dla tej grupy użytkowników i ich prawnym umocowaniu. Zasady współpracy pomiędzy personelem biblioteki a użytkownikami muszą być jasno sprecyzowane i spójne. Istotnym wydaje się zadbanie o dobry wizerunek biblioteki i przyjazną atmosferę, które decydują o tym, że czytelnik do nas wraca i ma odwagę komunikować swoje potrzeby.

Lista "Access to Libraries for Persons with disabilities" obszary dostępności biblioteki porządkuje w następujący sposób:

1. Dostęp fizyczny

| Otoczenie biblioteki

- wystarczająca powierzchnia parkingowa, oznakowana międzynarodowym symbolem dla osób niepełnosprawnych,
- parking usytuowany w pobliżu wejścia do biblioteki,
- wyraźne i łatwe do odczytania kierunkowskazy,
- niezatarasowane i dobrze oświetlone wejścia,
- równa, łagodna i antypoślizgowa powierzchnia przy wejściu,
- w razie potrzeby podjazdy w pobliżu schodów,
- poręcze po obu stronach podjazdu.

| Wejście do biblioteki

- przestrzeń przy drzwiach wejściowych dostatecznie szeroka, pozwalająca na swobodne manewrowanie wózkiem,
- drzwi wejściowe odpowiedniej szerokości,
- brak progów,
- szklane drzwi właściwie oznakowane dla osób z dysfunkcją wzroku,
- bramki zabezpieczające ustawione odpowiednio szeroko, aby można było poruszać się wózkiem lub w chodziku lub z wykorzystaniem innych pomocy,
- schody i stopnie oznaczone kontrastującymi kolorami,
- piktogramy wskazujące drogi do wind,
- windy dobrze oświetlone z mową syntetyczną, z przyciskami i oznaczeniami w Braille'u,
- przyciski w windach dostępne z poziomu wózka.

| Dostęp do materiałów i usług

- przestrzeń fizyczna: wyraźne i łatwe do odczytania oznakowanie, półki dostępne dla osób na wózkach, stoły i krzesła o regulowanej wysokości, krzesła z solidnymi oparciami, bezkolizyjne i szerokie przejścia między regałami, oznakowanie alarmowe słyszalne i widoczne, personel przygotowany do pomocy użytkownikom niepełnosprawnym,

36 | Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych

- toalety – przynajmniej jedna toaleta (zgodnie ze standardami budowlanymi) dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych, wyraźnie i czytelnie oznakowana,
- agendy udostępniania (wypożyczalnia/czytelnia/informatorium): regulowane biurka (stanowiska pracy), urządzenia nagłaśniające dla osób z uszkodzonym słuchem (pętle indukcyjne), odpowiednie krzesła, dostępne urządzenia samoobsługowego udostępniania (np. wrzutki książek), zorganizowany system oczekiwania (system kolejkowy),
- oddział dla osób niepełnosprawnych: usytuowany centralnie oddział zawierający książki mówione i inne zbiory specjalne, kolorowe (najlepiej żółte) i dotykowe linie dla lepszej widoczności prowadzące do oddziału, wygodne siedzenia i dobre oświetlenie, czytelne oznakowanie, wyposażony w różnego rodzaju urządzenia (komputery, powiększalniki, odtwarzacze CD itp.).

2. Media (formy środków przekazu)

- | Specjalne nośniki przekazu informacji dla osób niepełnosprawnych: książki mówione (audiobooks), gazety i czasopisma w wersji audio i/lub elektronicznej, książki i materiały drukowane powiększoną czcionką, książki brajlowskie, kasety video oraz filmy DVD z podpisami u dołu ekranu lub z tłumaczeniem na język migowy, e-books (książki elektroniczne) itp.
- | Komputery: stanowiska komputerowe dostosowane dla osób na wózkach, klawiatura uwzględniająca potrzeby użytkowników z ograniczoną sprawnością ruchową, dodatkowe oprogramowanie czytające, powiększające lub głośnomówiące, kompetentny personel, przygotowany do szkolenia użytkowników w zakresie korzystania z komputerów, pomoc techniczna.

3. Obsługa (usługi i komunikacja)

- | Szkolenie personelu powinno uwzględniać przede wszystkim wiedzę z zakresu poszczególnych niepełnosprawności i obsługi bibliotecznej osób niepełnosprawnych.
- | Usługi kierowane dla użytkowników niepełnosprawnych
 - dostarczanie materiałów bibliotecznych i innych usług do domu użytkowników,
 - elektroniczne dostarczanie dokumentów,
 - systemy zarządzania bibliotekami publikacji multimedialnych,
 - przesyłanie materiałów tradycyjną pocztą,
 - skanowanie dokumentów,
 - nagrywanie tekstów itp.
- | Dostarczanie informacji osobom niepełnosprawnym z wykorzystaniem różnych kanałów komunikacji (Tabela nr 1).

Kanały komunikacji a rodzaje dysfunkcji

Rodzaj dysfunkcji	osoby z dysfunkcją wzroku	osoby z dysfunkcją słuchu	osoby z dysfunkcją narządów ruchu
kanał komunikacji			
teksty w Braille'u	X		
druk powiększony, duża czcionka	X		
język migowy		X	
kasety magnetofonowe, CD/DVD	X	X	X
poczta elektroniczna	X	X	X
strona WWW	X	X	X
telefon	X		X
telefony tekstowe		X	

Źródło: Opracowanie własne.

- | Współpraca z osobami niepełnosprawnymi i organizacjami ds. osób niepełnosprawnych
 - zaproszenie do realizacji wspólnych projektów,
 - regularne spotkania typu „burze mózgów”,
 - wspólne działania: kampanie, wystawy, konferencje,
 - szkolenie użytkowników i instruktaż na temat korzystania z biblioteki itp.
- | Strona WWW
 - dostępna dla każdego użytkownika,
 - stworzona zgodnie ze standardami (W3C i WAI),
 - logicznie zaplanowana,
 - przyjazna w korzystaniu,
 - łatwa w nawigowaniu,
 - z możliwością przeszukiwania,
 - zapewniająca płynną transformację.

Margaret Forrest z Biblioteki Uniwersytetu w Dundee (Szkocja) wykorzystując *Listę kontrolną* IFLA, przeprowadziła sondaż dotyczący możliwości dostępu użytkowników niepełnosprawnych do jednej z bibliotek zakładowych na terenie tego uniwersytetu. Ze względu na ograniczenia finansowe przeprowadzone badania miały charakter audytu wewnętrznego, dokonanego przez pracowników biblioteki. Zgodnie ze wskazówkami zawartymi w *Liście kontrolnej* w ewaluacji uczestniczyli reprezentanci osób niepełnosprawnych. Badanie potwierdziło ogromną przydatność tej listy dla ustalenia parametrów usług dla osób niepełnosprawnych i oceny ich jakości.

Wzorem innych uczelni również Uniwersytet Śląski wychodzi naprzeciw potrzebom osób niepełnosprawnych. Realizuje on program „Uniwersytet równych szans”, którego zamierzeniem jest zwiększenie dostępności studiów poprzez likwidację barier architek-

38 | Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych

tonicznych, poszerzanie świadomości pracowników uczelni czy zwiększanie aktywności studentów niepełnosprawnych. Podejmowane są działania, które umożliwiają osobom niepełnosprawnym równy dostęp do źródeł wiedzy, nowych programów kształcenia i nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Zwiększenie dostępności przejawia się poprzez:

- | niwelowanie barier architektonicznych,
- | stosowanie nowych rozwiązań organizacyjnych (tryb studiów dostosowany do możliwości osób niepełnosprawnych, dopasowanie harmonogramu zajęć do możliwości wynikających ze stanu zdrowia studenta itd.),
- | usuwanie barier technologicznych (zastosowanie specjalistycznego sprzętu ułatwiającego odbiór i przetwarzanie wiedzy przez osoby z dysfunkcjami sensorycznymi oraz dźwigów lub wyciągarek umożliwiających poruszanie się osobom, które mają z tym problem),
- | stwarzanie przez pracowników uczelni przyjaznej, pozbawionej uprzedzeń atmosfery.

We wskazanych działaniach partycypuje również Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. W historii jej czterdziestoletniej działalności można zauważyć coraz większe nastawienie na wszechstronne udostępnianie zgromadzonych zasobów. Biblioteka krok po kroku staje się biblioteką bez barier. W ramach poszczególnych obszarów dostępności można wskazać następujące jej działania.

1. Dostęp fizyczny

- | Oznakowane miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych znajdują się na parkingach tuż przed wejściem głównym do budynku Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.
- | Przy obu wejściach do budynku Biblioteki usytuowane są podjazdy dla osób niepełnosprawnych ruchowo.
- | Informatorium, Wypożyczalnia i Wypożyczalnia Międzybiblioteczna mieszczą się na parterze.
- | Toaleta dostosowana dla osób niepełnosprawnych ulokowana jest na parterze w części E budynku Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

2. Media (formy środków przekazu)

- | W Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego gromadzone są specjalne nośniki przekazu informacji dla osób niepełnosprawnych – audiobooks, e-books.
- | Katalog audiobooks dostępny jest na stronie internetowej Biblioteki (http://www.bg.us.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=254&Itemid=45). Dokumenty te można zamawiać poprzez katalog OPAC (*Open Public Access Catalog*). Poza tym Biblioteka zakupiła (w okresie od 1 października 2008 do 30 września 2009) dostęp do 52 książek elektronicznych wydawnictwa PWN z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, społecznych i humanistycznych na platformie www.ibuk.pl. Z zakupionych książek można korzystać bezpośrednio z poziomu przeglądarki www z komputerów sieci uczelnianej.

- | Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego oferuje dostęp do naukowych czasopism elektronicznych z dyscyplin reprezentowanych w Uniwersytecie Śląskim.
- | W Informatorium osoby niepełnosprawne mają do dyspozycji stanowisko komputerowe wyposażone w sprzęt umożliwiający korzystanie z części zasobów bibliotecznych i internetowych oraz skaner, oprogramowanie OCR *FineReader*, syntetyzator mowy (*JAWS*).

3. Obsługa (usługi i komunikacja)

- | Za pośrednictwem Internetu czytelnicy mogą korzystać z następujących katalogów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego: KATALOG BIBLIOTEK UŚ OPAC, KATALOG KARTKOWY BUŚ (DO 1995 ROKU), CZASOPISMA, KATALOG DOKTORATÓW, KATALOG: AUDIOBOOKS, KATALOG KARTKOWY BIBLIOTEK UŚ, KATALOG BIBLIOTEKI BRYTYJSKIEJ, KATALOG BIBLIOTEKI TEOLOGICZNEJ.
- | Zamówienia na poszczególne pozycje można składać drogą elektroniczną. W ten sam sposób można rezerwować książki czy dokonywać prolongaty wypożyczonych materiałów.
- | Czytelnicy niepełnosprawni ruchowo mogą korzystać z książek i czasopism w Informatorium, w pokoju nr 413, gdzie dyżurni bibliotekarze udzielą im niezbędnej pomocy, przyniosą zamówione materiały oraz pomogą korzystać z księgozbioru podręcznego.
- | Osoby niesłyszące mogą poprosić o pomoc pracowników Biblioteki, posługujących się w stopniu podstawowym językiem migowym.
- | Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w porozumieniu z Konsultantem ds. Osób Niepełnosprawnych organizuje dostęp do materiałów dydaktycznych w formach alternatywnych. Udostępniono usługę skanowania. Planuje się przygotowywanie nagrań audio i opracowywanie materiałów w formacie DAISY.
- | Serwis internetowy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego (<http://www.bg.us.edu.pl>) jest dostępny. Materiały zamieszczane na łamach witryny są tworzone z uwzględnieniem potrzeb szerokiego kręgu odbiorców. W trosce o zagwarantowanie pełnej dostępności serwisu, każda informacja i usługa oferowana na stronie jest przygotowana w taki sposób, aby mogła zostać odczytana i wykorzystana przez każdego użytkownika, bez potrzeby angażowania innych osób. Witryna podlega stałej rozbudowie zgodnie ze standardami dostępności.

W podsumowaniu warto przypomnieć, że nowoczesna biblioteka uczelniana to przede wszystkim instytucja usługowa. Jej celem nadrzędnym jest jak najlepsze zaspokajanie potrzeb użytkowników, w tym także osób niepełnosprawnych. Implikuje to następujące działania (kroki ku dostępności):

- | Powołanie zespołu ds. czytelników niepełnosprawnych, który będzie odpowiedzialny za koordynowanie działań, przeprowadzanie badań itp.
- | Nawiązanie współpracy z konsultantem/pełnomocnikiem/biurem ds. osób

40 | Dostosowanie biblioteki uczelnianej dla potrzeb kształcenia osób niepełnosprawnych

niepełnosprawnych macierzystej uczelni.

- | Ustalenie liczby osób niepełnosprawnych obsługiwanych przez bibliotekę uczelnianą.
- | Rozpoznanie rodzajów niepełnosprawności użytkowników.
- | Zdiagnozowanie środowiska użytkowników biblioteki pod kątem ich możliwości i potrzeb czytelniczych.
- | Włączenie do swoich prac osób niepełnosprawnych (członków ich rodzin, przyjaciół itp.) jako konsultantów.
- | Współpraca z innymi bibliotekami, które są dostępne dla osób niepełnosprawnych i oferują już usługi kierowane dla tej grupy czytelniczej.
- | Opracowanie zasad (procedur) obsługi czytelniczej i innych usług dedykowanych.
- | Umocowania prawne (statuty, regulaminy, zarządzenia itp.).
- | Realizacja komunikowanych potrzeb.
- | Zakup odpowiedniego sprzętu.
- | Szukanie sojuszników dla swoich idei i działań.
- | Szkolenie pracowników.

Bibliografia

Access to libraries for persons with disabilities – CHECKLIST [on-line] <http://www.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-89e.pdf> (dostęp 14.12.2008).

Fedorowicz M., *Studenci z niepełnosprawnościami jako pełnoprawni użytkownicy bibliotek szkół wyższych – doświadczenia zagraniczne i krajowe*. [w:] *Biblioterapia z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*, Toruń 2005.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2005 nr 164 poz. 1365).

Uniwersytet Równych Szans: projekt programu wyrównującego szanse edukacyjne osobom niepełnosprawnym, [on-line] <http://student.us.edu.pl/universytet-rownych-szans> (dostęp 14.12.2008).

Web Accessibility Initiative (WAI) [on-line] <http://www.w3.org/WAI/>, (dostęp 14.12.2008).

World Wide Web Consortium (W3C) [on-line] <http://www.w3.org/>, (dostęp 14.12.2008).

Zybert E. B., *Jakość w działalności bibliotek: oceny, pomiary, narzędzia*, Warszawa 2007.

Donata Kończyk, Sławomir Barabasz
Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych
Uniwersytet Warszawski
donata.konczyk@uw.edu.pl, s.barabasz@uw.edu.pl

Ośrodek Adaptacji Materiałów Dydaktycznych w Uniwersytecie Warszawskim

Powstanie Ośrodka

Sytuacja studentów niewidomych i słabowidzących w Uniwersytecie Warszawskim (do końca lat 80. XX w.)

Sytuacja studentów niewidomych i słabowidzących uległa zasadniczej zmianie z chwilą pojawienia się pierwszych programów odczytu ekranu i syntezy mowy. Było to jakby otwarcie „okna na świat” i pozwoliło przynajmniej na częściową likwidację barier w dostępie do informacji osób z uszkodzonym wzrokiem.

Do tego momentu student niewidomy i słabowidzący w docieraniu do potrzebnych do studiowania materiałów musiał liczyć na własną kreatywność, pomoc znajomych i rodziny.

Studenci borykali się z trudnościami w dostępie do książek i materiałów w formach alternatywnych. Jednocześnie wysokie koszty i bieżący stopień zaawansowania technologicznego znacząco ograniczały dostęp do sprzętu i oprogramowania specjalistycznego.

Utworzenie Centrum Komputerowego dla Studentów Niewidomych i Niedowidzących

W 1991 r. w Uniwersytecie Warszawskim uruchomiono Centrum Komputerowe dla Niewidomych i Niedowidzących (CNIN) wyposażone w najnowocześniejsze na ówczesne rozwiązania umożliwiające pracę na komputerze oraz czytanie książek osobom niewidomym przy pomocy skanera i programów OCR. W Centrum studenci mieli również możliwość drukowania w brajlu. Ze względu na bardzo wysoką cenę specjalistycznego sprzętu i oprogramowania na początku lat 90. XX w. Centrum odgrywało istotną rolę, jeżeli chodzi o zapewnienie dostępu do informacji pisanych, a w okresie późniejszym, do Internetu.

Utworzenie studia nagrań

W drugiej połowie lat 90. XX w. rozpoczęliśmy nagrywanie na kasety książek niezbędnych w procesie studiowania. Nagrania były dokonywane przez wolontariuszy, na konkretne zamówienia studentów, w przystosowanym do tego celu pomieszczeniu.

Bardzo szybko okazało się jednak, że ta metoda jest nieefektywna, jeżeli chodzi o naukową pracę z nagraniem tekstem. Zdefiniowano szereg problemów i trudności m.in.:

- | przypisy - czy nagrywać w środku w tekście ciągłym czy na końcu jakiś stałych elementów? Jak je wtedy odnajdywać?;

- | cytowanie fragmentów - brak możliwości podania dokładnego umieszczenia tekstu uniemożliwiało cytowanie zgodnie z obowiązującymi zasadami tj. podania obok dokładnych informacji o wydaniu książki również strony z cytowanego źródła;
- | szybkie odnajdywanie konkretnych fragmentów tekstu np. stron, rozdziałów itd.;
- | dodawania własnych notatek, wstawianie zakładki itp.

Wobec takiego stanu rzeczy oraz rozwoju nowych technologii zaczęto poszukiwać rozwiązań ułatwiających efektywne korzystanie z książek do celów naukowych przez osoby niewidome i słabowidzące, gwarantujące w pierwszej kolejności szybkość i dogodną nawigację po tekście.

W konsekwencji podjętych prac na początku lat 2000. powstał system zapisu cyfrowego nagrań Libra oraz dwa studia nagrań zlokalizowane w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

W momencie tworzenia Libry standard DAISY nie był jeszcze powszechnie znanym formatem - dopiero się popularyzował, brakowało również narzędzi do tworzenia i odtwarzania dokumentów w standardzie DAISY, stąd nasza decyzja o stworzeniu własnego formatu. Libra w swojej konstrukcji odpowiada formatowi DAISY na 2 poziomie (tj. nagranie audio z opisem), co umożliwia obecnie łatwą konwersję do formatu DAISY.

Każdy użytkownik wypożyczający książkę cyfrową nagraną w Librze otrzymywał również program pozwalający na odczytywanie nagrań. Proces nagrania przez wolontariuszy i przygotowania przez pracowników książki do wypożyczenia był i jest dość żmudny i zajmuje, w zależności od objętości i od stopnia komplikacji materiału, od trzech tygodni do nawet dwóch miesięcy.

Sytuacja studentów niewidomych i słabowidzących

Równocześnie, obok korzystania z nagrań, studenci mogli skanować książki, rozpoznawać programami OCR i czytać je w plikach tekstowych bądź drukować w brajlu. Pomimo znacznego rozwoju technologii i coraz bardziej efektywnie pracujących, zarówno skanerów jak i programów rozpoznających tekst, metoda ta ma również szereg wad, które mają znaczący wpływ na proces studiowania osób niepełnosprawnych. Analizując sytuację studentów niewidomych i słabowidzących spostrzeżliśmy, że:

- | konieczność samodzielnego skanowania materiałów stanowi dodatkowe obciążenie pracą niewspółmierne do innych studentów;
- | bardzo trudne jest uzyskanie przez studenta materiałów wykorzystywanych w trakcie zajęć dydaktycznych w formie dostępnej dla osoby niewidomej czy słabowidzącej;
- | wykładowcy z reguły nie są w stanie samodzielnie efektywnie adaptować materiałów dydaktycznych dla studentów niepełnosprawnych;
- | uzyskany w procesie skanowania i rozpoznawania programami OCR tekst jest bardzo często nieczytelny ze względu m.in. na:
 - znaczną ilość podkreśleń, przekreśleń, dopisków wykonanych przez czytelników bibliotek;

- niewystarczający kontrast pomiędzy czcionką a tłem, głównie w starszych książkach o poślótkłych kartkach;
- używanie do skanowania kopii, na których tekst, zwłaszcza w kolumnach, przy kopiowaniu uległ rozproszeniu czy przekrzywieniu. Dotyczy to m.in.: materiałów udostępnianych przez wykładowców w bibliotekach czy czytelnich jako materiał do zajęć.

Jeśli wziąć pod uwagę, że współczesne podręczniki, również akademickie, skrypty oraz materiały dodatkowe np. do nauki języków obcych, charakteryzują się skomplikowaną strukturą, z reguły mocno nasyconą grafiką, to automatyczne uzyskanie za pomocą programów rozpoznających wersje elektronicznych czytelnych przy odsłuchiwanie programem odczytu ekranu, czy też wydrukowanych w brajlu, wymaga dokonania adaptacji. Stąd też wprowadzono usługę przygotowywania materiałów i książek w wersji plików tekstowych, najpierw tylko skanowanych. Początkowo pliki były poprawiane tylko pod kątem błędów literowych, czy też układu tekstu. Z czasem podobnych działań adaptacyjnych było coraz więcej (np. formatowanie tabel, przypisów, numeracji stron, diagramów itp.).

Uruchomienie wypożyczalni elektronicznego sprzętu przenośnego

Kolejnym krokiem w przełamywaniu barier w dostępie do informacji było uruchomienie wypożyczalni elektronicznego sprzętu przenośnego. Studenci i pracownicy z niesprawnością wzroku, słuchu oraz osoby z niesprawnością rąk uzyskali możliwość wypożyczenia specjalistycznego sprzętu i oprogramowania: notebooków, notesów brajlowskich i mówiących, monitorów brajlowskich, skanerów, systemów FM wspomagających słyszenie, alternatywnych klawiatur i urządzeń wskazujących, systemów czytających zapis tablic oraz oprogramowania udźwiękawiającego i powiększającego.

Uregulowania formalne

Wszystkie wymienione usługi świadczone studentom niepełnosprawnym, choć realizowane przez jednostki Uniwersytetu Warszawskiego, były tylko tzw. dobrą praktyką. W 2005 roku władze Uczelni wprowadziły uregulowania formalne dotyczące warunków studiowania osób niepełnosprawnych. Szczegółowe regulacje dotyczyły między innymi kwestii likwidacji barier w dostępie do informacji, w tym również dostępu do zaadaptowanych materiałów dydaktycznych. Zarządzenie Nr 5 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z 8 marca 2005 roku w sprawie warunków studiowania osób niepełnosprawnych w Uniwersytecie Warszawskim określa, że „jeżeli niepełnosprawność lub choroba studenta ograniczają możliwość pełnego uczestnictwa w zajęciach odbywanych w trybie standardowym, w tym także możliwość zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń, student może wnioskować o zastosowanie rozwiązań alternatywnych wyrównujących jego szanse i uwzględniających jego aktualne możliwości”, w tym m.in.: może wnioskować o „wprowadzenie alternatywnych form zapisu dla wykorzystywanych materiałów dydaktycznych i egzaminacyjnych”. (§5 pkt 1, i 2.3). Natomiast w *Szczegółowych zasadach* z dnia 30 czerwca 2005 roku w sprawie wprowadzania i stosowania rozwiązań alternatywnych wobec studentów niepełnosprawnych, doprecyzowano m. in., że:

- | alternatywne formy zapisu to przede wszystkim: pismo brajla, druk o zmienionej wielkości czcionki, nagranie audio, nagranie video, zapis elektroniczny;

44 | Ośrodek Adaptacji Materiałów Dydaktycznych w Uniwersytecie Warszawskim

- | wszystkie rozwiązania alternatywne stosowane na UW wobec studentów niepełnosprawnych, w celu wyrównania ich szans, muszą przestrzegać zasady niezmnieszenia wymagań merytorycznych;
- | za organizację świadczeń specjalistycznych dla studentów niepełnosprawnych, a w szczególności za przygotowanie materiałów w alternatywnych formach zapisu oraz zapewnienie niezbędnego sprzętu adaptacyjnego odpowiedzialne jest Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych;
- | student niepełnosprawny jest odpowiedzialny za zgłoszenie do BON potrzeby uzyskania materiałów z określonych zajęć w alternatywnej formie zapisu;
- | wykładowca jest zobowiązany udostępnić BON materiały dydaktyczne wykorzystywane w trakcie zajęć w celu przetworzenia ich na formę alternatywną nie później niż 3 dni robocze przed zajęciami, na których będą wykorzystywane.

W odniesieniu do egzaminów i zaliczeń określono m.in., że w ramach zmiany formy egzaminu możliwe jest m.in.: zastosowanie alternatywnej formy zapisu;

- | w przypadku konieczności przygotowania materiałów w alternatywnej formie zapisu egzaminator przekaze do BON materiały egzaminacyjne w zapisie elektronicznym nie później niż 3 dni robocze przed egzaminem;
- | BON ponosi pełną odpowiedzialność za zabezpieczenie materiałów podczas ich przetwarzania na alternatywne formy zapisu.

W efekcie wprowadzonych uregulowań standardem stało się przygotowywanie w formach alternatywnych materiałów na zajęcia, egzaminów i wszelkich materiałów niezbędnych niepełnosprawnym studentom. Stosownie do indywidualnych przypadków przygotowywano także wersje brajlowskie oraz wersje o zmienionych parametrach czcionki dla potrzeb egzaminów na studia dla kandydatów niewidomych i słabowidzących.

Projekt „Per Linguas Mundi ad Laborem”

Na podstawie: Raport z działań Uniwersytetu Warszawskiego w projekcie „Per linguas mundi ad laborem (Przez języki świata do pracy)”, Kinga Andrzejewska

Wraz z coraz bogatszym doświadczeniem nabieranym podczas prac przy przetwarzaniu materiałów dla potrzeb studentów niewidomych i słabowidzących, coraz wyraźniej uwydatniała się potrzeba ujednoczenia standardów, w jakich przygotowywane są materiały, przede wszystkim materiały brajlowskie oraz materiały dla osób słabowidzących. Opracowanie takich standardów było jednym z celów udziału Uniwersytetu Warszawskiego w projekcie IW EQUAL Partnerstwo na Rzecz Rozwoju, „Per Linguas Mundi ad Laborem - Przez języki świata do pracy”. Projekt był realizowany w latach 2005-2008. W skład grupy instytucji tworzących Partnerstwo na Rzecz Rozwoju obok Uniwersytetu Warszawskiego wchodziły:

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej (APS), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (KUL) oraz Polski Związek Niewidomych (PZN).

W ramach projektu PZN oraz KUL zorganizowały i prowadziły kursy języka angielskiego dla osób z dysfunkcją wzroku, na których testowany były wypracowywane rozwiązania. Na trzech uczelniach utworzono Ośrodki Adaptacji Pomocy Tyflodydaktycznych z podziałem na ściśle określone i wzajemnie uzupełniające się specjalizacje: APS - adaptacja i przygotowywanie materiałów w piśmie Braille'a, UW - adaptacja i przygotowywanie materiałów w piśmie Braille'a i dźwiękowych oraz dla osób słabowidzących, KUL - adaptacja i przygotowywanie materiałów w postaci grafiki dotykowej i udźwiękowionej grafiki dotykowej.

Prace nad wytycznymi do adaptacji

Dla Uniwersytetu Warszawskiego najistotniejsze okazały się działania związane z działalnością Ośrodka Adaptacji Materiałów Dydaktycznych, adaptacją podręczników i opracowaniem wytycznych do adaptacji. Przeprowadzone w tym zakresie prace pozwoliły na wypracowanie uniwersalnego sposobu adaptacji materiałów dydaktycznych z różnych dziedzin.

Przed podjęciem adaptacji podręczników do języka angielskiego Uniwersytet Warszawski przygotował wytyczne do adaptacji podręczników „Going for Gold” do wersji dla osób słabowidzących oraz brajlowskiej. Wytyczne zostały przetestowane i były uzupełniane podczas całego procesu adaptacji podręczników. Dość wąska specjalizacja powstałych wytycznych do adaptacji podręcznika z języka angielskiego spowodowała, że praktykowany model adaptacji nie mógł być powszechnie stosowany. Stąd też w drugiej połowie 2007 roku Uniwersytet Warszawski podjął się zadania adaptacji podręczników z różnych dziedzin w celu stworzenia uniwersalnych wytycznych, pomocnych dla wszystkich bez wyjątku nauczycieli. Łącznie przygotowano adaptacje dwudziestu jeden podręczników z różnych dziedzin: języka angielskiego, wiedzy o społeczeństwie, biologii, historii, geografii, plastyki, techniki, chemii i matematyki, w różnych wersjach: druku dla osób słabowidzących, w wersji brajlowskiej i DAISY.

Wypracowane standardy adaptacji materiałów dydaktycznych zostały zebrane i szczegółowo opisane w *Zasadach adaptacji materiałów dydaktycznych do potrzeb osób słabo widzących* pod redakcją Donaty Kończyk oraz w *Zasadach adaptacji materiałów dydaktycznych do potrzeb osób niewidomych* opracowanych przez Pawła Wdówicka. (www.adaptacje.uw.edu.pl)

Zasady adaptacji materiałów dydaktycznych do potrzeb osób niewidomych, opracowanie Paweł Wdówick

Zasady adaptacji materiałów dydaktycznych do potrzeb osób słabowidzących pod redakcją Donaty Kończyk

Koncepcja adaptacji do wersji brajlowskiej

W tradycyjnie stosowanej koncepcji adaptacji do zapisu brajlowskiego głównym celem działań było przeniesienie do brajla wszystkich elementów tekstowych materiału z pominięciem elementów graficznych. Ze względu na specyfikę pisma brajla przenoszenie elementów graficznych lub rozwiązań przestrzennych – takich jak rozmieszczenie materiału w kolumnach lub tabelach - było bardzo trudne lub niemożliwe. W takim wypadku, jeśli istotne merytorycznie elementy treści posiadały formę trudną do adaptacji, były one zastępowane elementem równoważnym, opartym o elementy tekstowe, możliwe do konwersji na zapis brajlowski. Konsekwencją takiego podejścia było przekazanie osobie niewidomej podręcznika różnego od tego, który używają osoby widzące lub słabowidzące w tej samej grupie zajęciowej.

Poszukiwano takich rozwiązań, które pozwoliłyby na przygotowanie materiałów dydaktycznych możliwie bliskich czarnodrukowemu oryginałowi. Takie podejście ma istotne znaczenie z uwagi na ochronę prawną adaptowanego dzieła jako integralnej całości oraz, co równie ważne, gwarantuje przygotowanie podręcznika umożliwiającego pełne uczestnictwo niepełnosprawnego ucznia/studenta w zajęciach prowadzonych w grupie mieszanej, wraz z uczestnikami korzystającymi z podręcznika oryginalnego.

Uniwersytet Warszawski zapoznał się z zasadami adaptacji stosowanymi w Stanach Zjednoczonych (BANA - Braille Authorities of North America) oraz w Wielkiej Brytanii (BAUK - Braille Authority of the United Kingdom).

Nadrzędnym celem tych zasad jest zachowanie pełnej wierności tekstu brajlowskiego z tekstem oryginalnym. Oznaczało to wprowadzenie do adaptacji nowych technik, w szczególności dotyczących samego formatowania tekstu, pozycjonowania na stronie poszczególnych elementów struktury tekstu oraz prostych elementów graficznych (takich jak tabele, ramki, ikony itp.), a także wprowadzania takich dodatkowych opisów i komentarzy zwanych „uwagami do wersji brajlowskiej”, które umożliwiają pełną orientację w wersji pierwotnej podręcznika (uwagi te są wyraźnie oddzielane od treści oryginału). To rozwiązanie pozwala osobie używającej zaadaptowany podręcznik na możliwie pełny udział w zajęciach, zamiast dotychczasowego marginalizowania, wynikającego z niemożności podążania za grupą uczestników wykorzystujących tekst oryginalny.

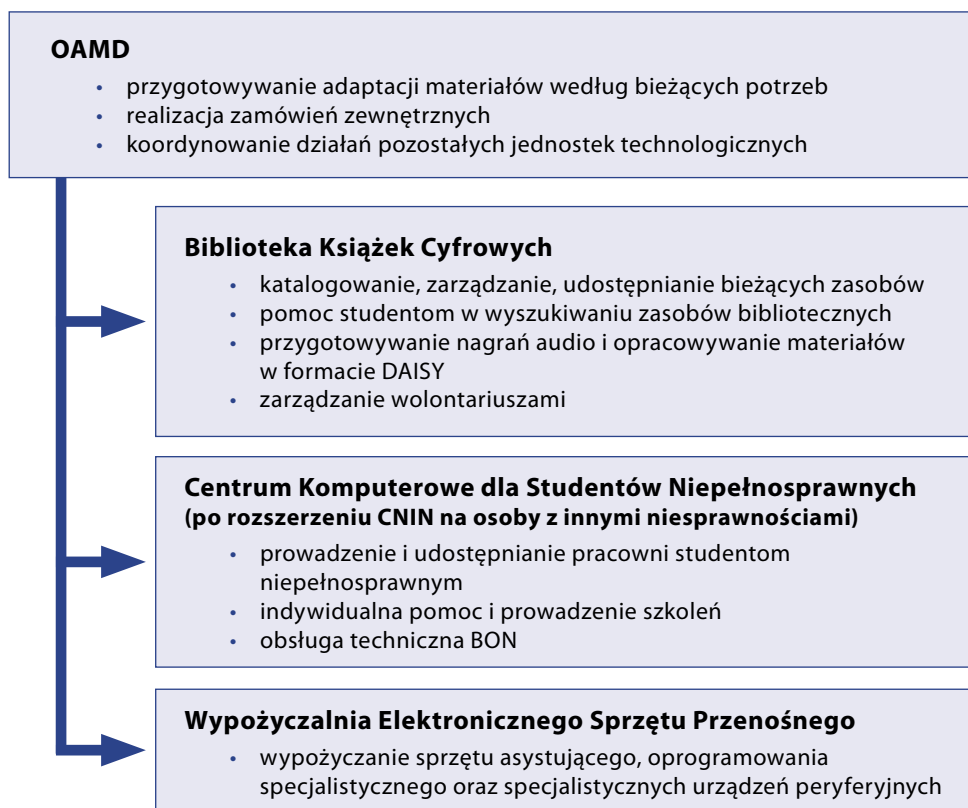
Koncepcja adaptacji do wersji powiększonej

Celem adaptacji do druku powiększonego jest nadanie materiałowi oryginalnemu takiej postaci, która będzie czytelna dla osób z różnymi dysfunkcjami widzenia uniemożliwiający czytanie wersji oryginalnej. Najczęściej stosowane zabiegi będą zatem dotyczyć zmiany formatowania, zwiększenia rozmiaru i zmianę kroju czcionki, zmiany stosowanych kontrastów i kolorystyki, rekonstrukcję oraz różnego rodzaju obróbkę elementów graficznych w celu zwiększenia czytelności. Bardzo ważnym, a równocześnie najkosztowniejszym elementem adaptacji jest opracowywanie występujących w podręcznikach elementów graficznych. Poszukiwane rozwiązania dotyczyły optymalizacji czasu niezbędnego do wykonania adaptacji oraz zmniejszenie jej kosztów poprzez zastosowanie uproszczonej adaptacji, zwłaszcza w warstwie graficznej podręcznika oraz powszechnie dostępnych narzędzi, np. poprzez skład tekstu w edytorze MS Word czy Open Office.

Bieżąca działalność Ósrodka

Zmiany organizacyjne

Doświadczenia projektu stały się inspiracją do zmian profilu działalności Centrum Komputerowego przy Biurze ds. Osób Niepełnosprawnych i rozszerzenia jego działalności w zakresie adaptacji materiałów. Ósrodek Adaptacji Materiałów Dydaktycznych przejął funkcję koordynującą działania pozostałych jednostek technologicznych będąc jednocześnie jednostką wyspecjalizowaną w profesjonalnej adaptacji materiałów.

Organizacja Ósrodka Adaptacji Materiałów Dydaktycznych

Doświadczenia adaptacji różnych podręczników i działania Ósrodka Adaptacji Materiałów Dydaktycznych wyraźnie wskazują, że najbardziej efektywną formą pracy nad adaptacjami, zarówno do wersji brajlowskiej, jak i powiększonej jest praca grupowa osób o wzajemnie uzupełniających się specjalizacjach:

- | tyfłopedagog,
- | brajlista,
- | grafik,

48 | Ośrodek Adaptacji Materiałów Dydaktycznych w Uniwersytecie Warszawskim

- | tyfłotechnik – adaptator,
- | koordynator całości (informatyk, tyfłotechnik, grafik).

Wykorzystywane oprogramowanie

- | program do obróbki materiałów bitmapowych (Photoshop),
- | program do obróbki materiałów wektorowych (CorelDraw),
- | przetwarzanie plików PDF (Adobe Acrobat),
- | program OCR (ABBYY FineReader),
- | pakiet biurowy (MS Office),
- | program do konwersji i formatowania pisma brajla (np. Duxbury Translator),
- | pakiet do tworzenia grafiki dotykowej Tiger Software Suite.

Minimalne wyposażenie sprzętowe:

- | 5 stanowisk komputerowych,
- | 2 szybkie skanery,
- | drukarka laserowa kolorowa + drukarka laserowa monochromatyczna,
- | wysokowydajna drukarka brajlowska,
- | graficzna drukarka brajlowska (ViewPlus Tiger Max).

Czas potrzebny do zaadaptowania podręcznika zależy w dużej mierze od jego zawartości. Inaczej pracuje się z podręcznikiem zawierającym sam tekst, inaczej z podręcznikiem, na przykład, do geografii, zawierającym dużą ilość map i wykresów, a jeszcze inne wymagania stawia adaptacja podręcznika do matematyki, czy chemii, przy której napotyka się na problem zapisu i konwersji notacji matematycznej. Z doświadczeń adaptacji różnych materiałów wynika, że adaptacja skomplikowanego podręcznika trwa przeciętnie około miesiąca. Przygotowanie wersji elektronicznej książki zawierającej sam tekst wraz z pełną korektą możliwe jest w ciągu 1 dnia.

Dane statystyczne

Dotychczas Biblioteka Książek Cyfrowych w swoich zasobach posiada:

- | około 500 książek audio,
- | około 6 tysięcy książek w wersjach elektronicznych.

Średnio miesięcznie przygotowywane jest:

- | 30 książek w wersji elektronicznej,
- | 1000 stron różnych materiałów na zajęcia,
- | 100 stron wydruków brajlowskich (nie licząc zamawianych wydruków książek brajlowskich),
- | 60 godzin nagrań audio.

Do zasobów zdalnych BKC miesięcznie wykonywane jest około 1000 logowań.

Inne działania

Uniwersytet Warszawski stara się dzielić zdobytym doświadczeniem. W tym celu od kilku lat w Centrum Komputerowym prowadzone są zajęcia laboratoryjne dla studentów. W lutym 2008 roku zorganizowana została ogólnopolska konferencja „Edukacja Równych Szans” prezentująca wypracowane rozwiązania. Na wiosnę 2008 roku odbyło się seminarium dotyczące zmian w egzaminach maturalnych dla osób niepełnosprawnych. Jesienią tegoż roku Uniwersytetowi powierzona została adaptacja arkuszy egzaminacyjnych z języków obcych dla Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (gimnazjum).

Spojrzenie w przyszłość

Wypracowywanie najlepszych rozwiązań wspierających niepełnosprawnych studentów w ich studiowaniu na Uniwersytecie Warszawskim wymaga nieustannego doskonalenia i dokonywania zmian adekwatnych do zmieniającej się sytuacji. W chwili obecnej wydaje się, że czekającymi na rozwiązanie problemami są:

- | stworzenie wspólnej platformy wzajemnej wymiany oraz udostępniania zbiorów w formach alternatywnych tworzonych przez różne uczelnie i inne podmioty,
- | stworzenie efektywnego sposobu zaopatrywania w podręczniki i inne materiały dydaktyczne niepełnosprawnych uczniów szkół masowych (nie specjalnych) - np. poprzez utworzenie regionalnych ośrodków adaptacji,
- | kontynuacja prac nad zasadami adaptacji materiałów do potrzeb osób niewidomych i słabowidzących oraz wypracowanie jednolitych standardów adaptacji materiałów.

Wojciech Ryczek, Andrzej Wójtowicz, Adam Zdechlikiewicz
Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków
on@agh.edu.pl

Alternatywne zajęcia sportowe i wychowania fizycznego dla osób niepełnosprawnych w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie

W organizacji i uprawianiu sportu, w tym także przez osoby niepełnosprawne, do odniesienia sukcesu konieczne jest właściwe zespolenie wszystkich elementów niezbędnych do prowadzenia zajęć, na przykład: dobre warunki treningowe, baza lokalowa i sprzętowa, profesjonalny trener, dobór zawodników, stabilność finansowa a także systematyczne treningi oraz unikanie kontuzji. Do tego „wieloskładnikowego” sukcesu przyczynia się oprócz wytężonej pracy - także łut szczęścia.

Właśnie szereg sprzyjających warunków umożliwił prowadzenie w AGH alternatywnych zajęć sportowych dla osób niepełnosprawnych. Nie można przy tym przecenić przychylności uczelnianych władz, w tym także Studium Wychowania Fizycznego i Sportu. Studium od początku swego istnienia, tj. od lat 60. XX wieku dostrzega potrzeby osób z ograniczonymi możliwościami fizycznymi i organizuje zajęcia w specjalnej grupie rehabilitacyjnej. W grupie tej prowadzone są zajęcia dla osób, które trwale lub okresowo nie mogą uczestniczyć w klasycznych zajęciach wychowania fizycznego. Najczęściej są to osoby z wadami kręgosłupa, astmą, wadami wzroku lub po urazach. Większość z nich nie posiada orzeczeń o niepełnosprawności. Aby uczestniczyć w tych zajęciach student musi przedłożyć skierowanie z przychodni rehabilitacyjnej, która określa rodzaj zalecanej aktywności, co gwarantuje właściwy dobór ćwiczeń. Zajęcia prowadzone są na sali oraz na basenie. W semestrze zimowym roku akademickiego 2007/2008 zaliczenia WF z grupy rehabilitacyjnej otrzymało 35 osób, tj. ok. 0,5 % (w semestrze letnim liczba ta była podobna) wszystkich studentów mających obowiązkowe zajęcia WF.

W Akademii Górniczo-Hutniczej stworzone zostały również sprzyjające warunki lokalowe do prowadzenia zajęć sportowych dla osób niepełnosprawnych. Większość obiektów sportowych AGH jest już bez barier architektonicznych, co umożliwia prowadzenie zajęć dla wszystkich rodzajów niepełnosprawności. W 2005 roku oddano drugą część hali sportowej AGH. Obecnie składa się ona z sali z trzema boiskami do siatkówki, z sali z dwoma boiskami do koszykówki, z trzech siłowni, z sali przeznaczonej do ćwiczeń ruchowych, na przykład, aerobiku. W salach tych jest również możliwość uprawiania innych dyscyplin. W 2008 roku dla potrzeb AGH wybudowano nowoczesny basen z nieką sportową, szkoleniową oraz rekreacyjną, a także zjeżdżalnią, jakuzzi, siłownią, kręgielnią oraz salą wielofunkcyjną. 11 grudnia 2008 roku basen AGH otrzymał wyróżnienie w konkursie „Kraków bez barier” w kategorii budynki użyteczności publicznej. Obiekty te są również wyposażone w odpowiedni i bezpieczny dla osób niepełnosprawnych sprzęt sportowy, natomiast specjalistyczny sprzęt do uprawiania koszykówki

i szermierki na wózkach udostępnił na początku trenerzy, a my sukcesywnie wymieniamy go i uzupełniamy.

Ważnym elementem rozwoju sekcji sportowych ON AGH było zaangażowanie pracowników Studium Wychowania Fizycznego i Sportu AGH. To z ich inicjatywy powstały sekcje dla osób poruszających się na wózkach – koszykówka i szermierka. Koszykówkę na wózkach prowadzi mgr Adam Zdechlikiewicz, który od 1973 roku pracuje z osobami niepełnosprawnymi. Od 1976 do 1989 roku prowadził on drużynę koszykówki na wózkach w Krakowie - Mistrzów Polski. Od roku 1979 do 1994 oraz od 1999 do 2003 był trenerem reprezentacji Polski w koszykówce na wózkach. Natomiast szermierkę na wózkach prowadzi mgr Wojciech Ryczek - brązowy medalista Mistrzostw Europy we florecie w 1991 roku. Wojciech Ryczek jest również trenerem kulturystyki i prowadzi zajęcia na siłowni. Obaj trenerzy są również filarami instruktorsko-trenerskimi na zajęciach prowadzonych na basenie, które są nowością. Wsparcie trenerów posiadających doświadczenie w pracy z osobami niepełnosprawnymi jest dla nas szczególnie cenne. Adam Zdechlikiewicz ponadto dzieli się swoim wieloletnim doświadczeniem z pracy z osobami niepełnosprawnymi podczas szkolenia, jakie prowadzi ze studentami Akademii Wychowania Fizycznego. Studenci ci biorą potem niejednokrotnie udział w zajęciach naszej sekcji. Dla rozwoju sekcji sportowej ON w AGH bardzo cenne są również doświadczenia byłego sportowca niepełnosprawnego, a obecnie studenta AGH – Marcina Królikowskiego, który był paraolimpijczykiem w biegach narciarskich, wielokrotnym mistrzem Polski w pływaniu osób niepełnosprawnych oraz wielokrotnym medalistą w maratonach na wózkach inwalidzkich. Ponadto możemy też zawsze liczyć na wsparcie wolontariuszy i opiekunów.

Dla prawidłowego rozwoju sekcji sportowych niezbędna jest dobra współpraca wszystkich partnerów. Organizację zajęć sportowych dla osób niepełnosprawnych koordynuje Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych AGH, przy współpracy ze Studium Wychowania Fizycznego i Sportu AGH, Basenem AGH oraz Akademickim Związkiem Sportowym AGH. Z uwagi na specyfikę zajęć, na przykład, koszykówki na wózkach, gdzie spośród studentów AGH nie byłibyśmy w stanie zorganizować zespołu, zaprosiliśmy studentów innych krakowskich uczelni, a także niepełnosprawnych mieszkańców Krakowa. Współpraca z innymi uczelniami krakowskimi układa się znakomicie. Uczelnie te informują swoich studentów o możliwościach korzystania z zajęć sportowych w AGH a także w części finansują zajęcia oraz zapewniają specjalistyczny sprzęt dla swoich studentów, w szczególności Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie i Uniwersytet Jagielloński. Również miasto Kraków wspiera rozwój sekcji sportowych w AGH. W tym zakresie podkreślić trzeba zaangażowanie Pełnomocnika Prezydenta Miasta Krakowa ds. Osób Niepełnosprawnych - Bogdana Dąsala – a także Urzędu Miasta Krakowa oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Instytucje te wspierają nas także finansowo, co umożliwia udział w zajęciach tych osób niepełnosprawnych z Krakowa, które nie studiują. Całość finansowo i organizacyjnie scala Fundacja Studentów i Absolwentów AGH w Krakowie „ACADEMICA”, gwarantując sprawne funkcjonowanie tej wielopoziomowej współpracy.

Alternatywne zajęcia WF

Każdy student, także niepełnosprawny, ma obowiązkowe zajęcia WF przez kilka semestrów. Większość Uczelni ma problem z realizacją tych zajęć dla osób z poważnymi dys-

52 | Alternatywne zajęcia sportowe i wychowania fizycznego dla osób niepełnosprawnych...

funkcjami. Przyczyniają się do tego problemy lokalowe, sprzętowe, kadrowe, a także fakt, iż różnorodność rodzajów niepełnosprawności wśród studentów jest naprawdę duża i trudno zebrać jednorodną grupę. W tej sytuacji dobrym rozwiązaniem wydaje się być powstająca w Krakowie nowa tradycja organizowania przez kilka uczelni specjalistycznych zajęć sportowych dla studentów niepełnosprawnych. Tak się dzieje w przypadku koszykówki i szermierki na wózkach. Poszczególne uczelnie mogą same bez problemów realizować zajęcia na siłowni i na basenie, a to z uwagi na łatwość zorganizowania tych zajęć, jeśli dysponują warunkami lokalowo-sprzętowymi oraz niezbędną kadrą trenerską.

Problemem jest, jak się wydaje, duża liczba studentów korzystających ze zwolnień lekarskich na zajęcia z WF. W AGH jest to ok. 4%, w tym znaczną część stanowią studenci niepełnosprawni. Rozwiązaniem może być stworzenie szerokiej i atrakcyjnej oferty alternatywnych zajęć wychowania fizycznego i sportowych oraz umożliwienie korzystania z nich przez cały czas trwania studiów, a może nawet po ich skończeniu, co w naszych sekcjach jest możliwe dzięki dofinansowaniu z MOPS i UMK. Jest to o tyle ważne, że w przypadku specjalistycznych zajęć (koszykówki i szermierki na wózkach) trening przez pierwszy rok jest trudny i żmudny, a efekty można zobaczyć dopiero w kolejnych latach. Student, jeśli ma przed sobą dłuższą perspektywę aktywności fizycznej - chętniej się zaangażuje. Ponadto sprzęt specjalistyczny (np. wózki) musi być zamawiany na miarę dla danego zawodnika, co w przypadku inwestycji zaledwie na jeden rok nie byłoby ekonomicznie uzasadnione.

Wprowadzenie obowiązkowych zajęć WF dla studentów niepełnosprawnych na uczelniach jest w tej chwili trudne, ze względu na małą ofertę zajęć sportowych. W AGH skupiamy się nad poszerzaniem tej oferty oraz nad zachęcaniem studentów do alternatywnych zajęć WF. Między innymi w tym celu organizujemy na przełomie maja i czerwca piknik lotniczy, podczas którego odbywają się tandemowe skoki spadochronowe ON. W 2008 roku w skokach wzięło udział 12 osób z niepełnosprawnością ruchową, osoby niewidome i niesłyszące. Jest to największa impreza tego typu w Polsce. Oczywiście, realizujemy to w partnerstwie z innymi uczelniami, a także z Wojskowym Klubem Sportowym „Wawel” - Sekcją Spadochronową, Fundacją Studentów i Absolwentów AGH w Krakowie „Academica”, Urzędem Miasta Krakowa (w ramach Tygodnia Osób Niepełnosprawnych „ Kocham Kraków z Wzajemnością”), Fundacją Elektrociepłowni Kraków „Gorące Serce” oraz Krakowskim Aeroklubem - Lotnisko w Pobiedniku.

Integracyjna sekcja ON AZS AGH

Z uwagi na różnorodność dyscyplin w 2008 roku utworzono jedną sekcję integracyjną dla ON przy AZS AGH, obejmującą obecnie cztery dyscypliny: koszykówka i szermierka na wózkach, podnoszenie ciężarów oraz pływanie. Sekcja ta może w przyszłości rozszerzać się o kolejne dyscypliny. Zajęcia prowadzone w trakcie roku akademickiego uzupełnione są o obóz sportowy organizowany w okresie wakacji, na wzór innych sekcji sportowych studentów „pełnosprawnych”. Zgrupowania takie są potrzebne w szczególności dla uprawiania koszykówki, gdyż podczas obozu możliwe jest zrealizowanie cyklu treningowego, pozwalającego na ćwiczenie taktyki oraz schematów gry. Na przełomie

Koszykówka na wózkach

lipca i sierpnia 2008 roku zorganizowaliśmy pierwszy taki obóz, podczas którego zajęcia z czterech dyscyplin były tak zaplanowane, by każdy uczestnik mógł skorzystać z interesujących go treningów.

W planach rozwoju sekcji mamy także poprawę dostosowania obiektów sportowych na przykład, szatni i toalet, otwarcie małej siłowni w DS Alfa, gdyż mieszka tam najwięcej osób, które wymagają indywidualnych ćwiczeń fizycznych lub w grupie dwu-trzyosobowej, a w przypadku profesjonalizacji działań i zwiększeniu poziomu sportowego zawodników, także udział w turniejach i zawodach sportowych.

Koszykówka na wózkach

Koszykówka jest jedną z najpopularniejszych dyscyplin sportowych uprawianych przez osoby niepełnosprawne na świecie (w ok. 90 krajach). Początki datują się na drugą połowę lat 40. XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Zapotrzebowanie na taką formę rehabilitacji i zajęć usprawniających pojawiło się z uwagi na liczną grupę inwalidów II wojny światowej. W Europie koszykówka na wózkach powstaje nieco później (lata 50) i włączona zostaje jako dyscyplina sportowa do igrzysk w Stoke Mandeville (Anglia). Niebawem koszykówka na wózkach staje się dyscypliną wieńczącą zmagania sportowców niepełnosprawnych na paraolimpiadach. Koszykówka na wózkach jest dyscypliną sportową uprawianą przez ON o różnych rodzajach dysfunkcji, takich jak: amputacje, paraplegia, polio, porażenia mózgowie i inne. W Polsce dyscyplina ta nie zyskuje właściwego uznania, choć korzyści z jej wielorakiego oddziaływanie na ćwiczącego w pełni na to zasługują. Poza niekwestionowanym podnoszeniem sprawności ogólnej uczy myślenia refleksyjnego podczas rozwiązywania założeń taktycznych, życia w grupie, rezygnacji z indywidualnych satysfakcji na rzecz zespołu. W koszykówce na wózkach trudno osiągać dobre i szybkie rezultaty, gdyż ta dyscyplina zespołowa stwarza trudności w doborze kadry, którą czeka złożony proces szkoleniowy, składający się z takich elementów jak:

54 | Alternatywne zajęcia sportowe i wychowania fizycznego dla osób niepełnosprawnych...

- | Technika poruszania się na wózku (jazda).
- | Technika gry piłką (poruszanie się z piłką, kozłowanie, podania, rzuty, zwody itp.).
- | Taktyka ataku.
- | Taktyka obrony.

Koszykówka na wózkach

Trudność w tworzeniu zespołu wynika również z obowiązkowej klasyfikacji medycznej zawodników, która dzieli ich na cztery klasy w zależności od wysokości porażenia rdzenia kręgowego oraz innych dysfunkcji ruchowych. Następnym czynnikiem negatywnie wpływającym na rozwój i popularność koszykówki na wózkach jest wysoki koszt wózka (8-10 tys. zł), sprzętu który spełnia wymogi regulaminowe oraz jest w pełni bezpieczny dla ćwiczących. O wszechstronności koszykówki na wózkach świadczy również fakt, że wielu szermierzy czy tenisistów ziemnych rozpoczynało karierę sportową właśnie od tej dyscypliny sportowej.

Ogólny dostęp do studiów dla ON oraz likwidacja barier architektonicznych na uczelniach spowodowała znaczny wzrost liczby osób niepełnosprawnych wśród studiującej młodzieży. W 2006 roku w AGH utworzona została grupa sportowa koszykówki na wózkach, w skład której wchodziły trzy byli zawodnicy sekcji ZSSP „Start” oraz studenci AGH i innych krakowskich uczelni. Obecnie sekcja liczy kilkunastu zawodników, w tym wolontariusze. Treningi odbywają się dwa razy w tygodniu po dwie godziny dydaktyczne w hali sportowej SWFiS AGH. Początkowo grupa ćwiczyła na starych wózkach. Obecnie sekcja koszykówki na wózkach posiada siedem wózków sportowych spełniających normy i zgodnych z przepisami gry. Jest to sprzęt dobrej jakości dający szanse prawidłowego szkolenia (przystosowanie do indywidualnych parametrów ćwiczącego). Trzy wózki są własnością AGH, dwa FSiA AGH w Krakowie „Academica” oraz po jednym UEK i UJ. W przyszłości chcielibyśmy nawiązać do najlepszych okresów sportowych sekcji koszykówki na wózkach ZSSP „Start”, kiedy to ekipa z Krakowa zdobyła czternaście oficjalnych tytułów mistrza Polski a jej zawodnicy byli reprezentantami Polski na arenie międzynarodowej.

Organizowanie sportu i zajęć wychowania fizycznego dla studentów niepełnosprawnych ma miejsce w wielu krajach Europy i jest wspierane organizacyjnie i finansowo przez ośrodki decyzyjne. Są kraje, które dopuszczają do rozrywek w koszykówce na wózkach osoby pełnosprawne limitując tylko ich udział. Wartość tego typu zajęć sportowych jest niepodważalna i jest składową pełnej integracji osób niepełnosprawnych z resztą społeczeństwa.

Szermierka na wózkach

Szermierka polega na walce dwóch jednakowo uzbrojonych w broń sportową przeciwników według obowiązujących przepisów. Celem walki jest zadanie przeciwnikowi większej ilości trafień w pewnym odcinku czasu. Walka toczy się do pięciu trafień w czasie trzech minut (walki eliminacyjne) oraz do piętnastu trafień (walki pucharowe) w trzech rundach trzyminutowych. Walka szermierzy na wózkach odbywa się na specjalnie skonstruowanej platformie (koszt ok. 10 tys. zł), do której na stałe przytwierdzone są wózki (koszt ok. 8-10 tys. zł), a ruchoma rama platformy pozwala na dostosowaniu odległości między zawodnikami. Odległość w walce ustala się poprzez wyprostowanie uzbrojonego ramienia, które wraz z bronią nie może dotykać ręki przeciwnika ugiętej w stawie łokciowym. Wbrew nazwie nie jest to dyscyplina wyłącznie dla osób poruszających się na wózkach. Trenują ją również osoby po amputacji kończyn dolnych. W takim przypadku muszą one na czas walki usiąść na wózek. Mają miejsce również sytuacje, gdzie przy okazji bardzo prestiżowych turniejów (np. Masters) szermierze pełnosprawni siadają w szranki z zawodnikami uprawiającymi na co dzień szermierkę na wózkach.

Walka szermiercza na wózkach

Walka szermiercza prowadzona jest przy użyciu trzech rodzajów broni: na floret, szpadę i szablę. Uprawianie i sama walka różnią się między sobą przede wszystkim przepisami, co ma znaczący wpływ na samą technikę i taktykę walki. Floret jest bronią kolną, tzn. trafienia zadaje się przy pomocy pchnięcia. Szermierka na florety jest umowna. Oznacza to, że w walce obowiązują pewne zasady dotyczące pola trafienia i pierwszeństwa pewnych działań. Pole trafienia obejmuje tułów z wyłączeniem głowy i ramion. Pchnięcia rejestrowane są przez aparat za pośrednictwem punty, która znajduje się na zakończeniu floretu. Punta jest to rodzaj czujnika, który reaguje na zetknięcie z przeciwnikiem przy użyciu odpowiedniej siły, aby trafienie zostało zarejestrowane przez aparat elektryczny do sędziowania. Niektóre wybrane działania mają prawo pierwszeństwa w stosunku do innych, na przykład, odpowiedź ma prawo pierwszeństwa w stosunku do ponowienia lub powtórzenia. Oznacza to, że zawodnicy muszą przestrzegać pewnej kolejności w starciu szermierczym. Jeżeli szermierz „A” wykonuje pewne natarcie (określają to przepisy FIE), to szermierz „B” obowiązany jest bronić się zasłoną. Skuteczna zasłona daje prawo do natychmiastowej odpowiedzi i teraz florecista „A” musi bronić się zasłoną. Oczywiście poprawność natarć i odpowiedzi ocenia sędzia i to on przyznaje punkty zawodnikom. Drugą bronią kolną współczesnej szermierki sportowej jest szpada. Rejestrowanie trafień odbywa się na podobnej zasadzie jak we florecie. Różnica polega na tym, że o ile szermierka na florety jest umowna, o tyle szpadę można określić jako broń pojedynkową i „prawdziwą”. Oznacza to, że przepisy szermierki na szpady odpowiadają w przybliżeniu warunkom pojedynku, a więc w szpadzie nie uznaje się przepisów umownych ani ograniczenia pola trafienia, jak również prawa pierwszeństwa pewnych działań w starciu szermierczym. Każde trafienie, zadane nawet w ułamku sekundy wcześniej, jest trafieniem ważnym. Szabla jest bronią sieczno-kolną, tzn. że trafienie zadaje się zarówno cięciem, jak i pchnięciem. Praktycznie częściej stosowane są cięcia. Jest to broń umowna, podobnie jak floret. Pole trafienia jest ograniczone, lecz dość duże, obejmuje bowiem tułów, głowę i ramiona. Obowiązują tu przepisy umowne dotyczące pierwszeństwa pewnych działań i obowiązku przestrzegania określonej kolejności działań w starciu szermierczym. Ze względu na możliwość zadania trafień w ramię i w głowę oraz ze względu na duże zaznaczenie przeciwnatarć, szermierka na szable nieco przypomina szpadę. Ze względu jednak na stosowanie cięć, na łatwość stosowania i dużą skuteczność natarć, na trudność obrony zasłonami, na sposób prowadzenia walki - szermierka na szable stanowi bardzo specyficzny rodzaj szermierki.

Integracyjna sekcja szermierki na wózkach przy AGH prowadzona jest od 2007 roku, skupia obecnie pięciu członków. Sport ten wyrabia w nich wiele cennych nawyków, wzmacnia i usprawnia mięśnie, więzadła i stawy górnej obręczy barkowej rąk oraz tułowia. Działa dodatnio na układ nerwowy, krążenia i oddychania oraz ogólnie poprawia stan zdrowia i wydolność ustroju. Wyrabia koordynację ruchów górnej części ciała, wynikającą m.in. z konieczności natychmiastowego działania w niezmiernie krótkim czasie. Jednak najważniejszymi cechami, które kształtują ten sport, to czynniki psychiczne. Można tu wymienić: siłę woli, podnoszenie motywacji, ambicję. Wyżej wymienione cechy ułatwiają pokonywanie przeszkód nie tylko w czasie walki szermierczej, ale także w życiu codziennym.

Zajęcia na siłowni

Zajęcia na siłowni dla ON mają na celu utrzymanie lub wzrost siły mięśniowej, prowadzone są od 2003 roku. W racjonalnym procesie treningowym z zastosowaniem odpowiednich metod kształtowania siły, biorą udział przede wszystkim osoby niesłyszące i niewidzące. Grupa ćwiczebna liczy kilkanaście osób, w tym wolontariusze. Biorący w nich udział studenci mają podstawowe wiadomości o treningu. Ćwiczenia odbywają się na przyrządach (atlasy), które wymuszają poprawne ruchy i są bezpieczne dla ćwiczących. W prowadzonych zajęciach przeważa metoda obwodowa. Są to zajęcia ogólnousprawniające, choć w przyszłości nie wykluczamy utworzenia sekcji kulturystyki ON.

Siłownia, z której korzystają również osoby niepełnosprawne

Zajęcia na basenie

Zajęcia na basenie spełniają rolę kompensacyjną oraz relaksacyjną. Prowadzone są od 2008 roku kilka razy w tygodniu po 45 minut. Studenci są podzieleni na dwie grupy: umiejących i nie umiejących pływać. Pierwsza grupa uczy się podstaw pływania kraulem na grzbiecie oraz na brzuchu. Druga dwunastoosobowa grupa doskonali na zajęciach pływanie kraulem, klasycznym i delfinem. Grupy ćwiczących podzielone są na mniejsze grupy – do sześciu osób i na tę ilość przydzielony jest jeden trener.

Prowadzone są również zajęcia usprawniające w wodzie typu aerobic. Grupa liczy do sześciu osób niepełnosprawnych oraz opiekunowie. Woda nadaje ćwiczeniom fizycznym zupełnie nowy wymiar: w odciążeniu wspomagany siłą wyporu trening w środowisku wodnym jest przede wszystkim efektywny i bezpieczny. Pozwala na dłuższe wykonywanie ruchów, które normalnie powodowałyby zmęczenie. Wpływa na wzmocnienie i uelastycznienie mięśni, poprawia ruchowość stawów, krążenie i oddychanie, poprawia koordynację, ma działanie relaksujące i przeciwbólowe,

Podnośnik basenowy

a także łagodzi stres i opóźnia występowanie zmęczenia. Wpływa na poprawę samopoczucia oraz daje niesamowitą satysfakcję. Ta forma aktywności fizycznej jest adresowana do osób o różnym poziomie sprawności fizycznej i umiejętności pływackich. Znużone ciało może – zaskakująco – odpocząć dzięki tym ćwiczeniom. Poza tym trening w wodzie to świetna zabawa! Zajęcia usprawniające w wodzie są w szczególności wskazane dla następujących schorzeń: stany pourazowe, przeciążenia mięśni, zmiany w narządzie ruchu powstałe z przeciążenia, zwyrodnienia stawów, przykurcze, zaniki masy mięśniowej, porażenia.

Wszechnica Świętokrzyska – dostępność uczelni od samego początku

Osoba-Student niepełnosprawny postrzegany jest obecnie jako osoba „niezamykająca” się na własny rozwój, na udział w życiu społecznym, kulturalnym i zawodowym. Co sprzyja faktowi, iż uczelnie państwowe, czy też niepaństwowe - prywatne stają przed nie lada wyzwaniem związanym z przystosowaniem pomieszczeń szkoły do wymagań osób - studentów niepełnosprawnych.

Przestrzeń osoby niepełnosprawnej

Ogromną rolę w sposobie funkcjonowania osób niepełnosprawnych na uczelniach wyższych ma zagadnienie „kształtowania przestrzeni”¹, dostosowanej do każdej jednostki bez względu na prawidłowość rozwoju fizyczno-psychicznego. Należy pamiętać w odniesieniu do powyższego stwierdzenia, iż każda jednostka ma „...prawo do życia w środowisku ukształtowanym funkcjonalnie służącym jemu a nie przedmiotom otoczenia...”². Jak pisze T. Sienkiewicz³ „dotychczasowa” przestrzeń była dostosowywana do potrzeb osób sprawnych, dlatego też przy projektowaniu, czy też podejmowanej próbie modyfikacji już istniejących, należy wprowadzać z życia postulat uniwersalnego kształtowania przestrzeni, aby jak największa liczba odbiorców mogła się po niej poruszać.

Autor⁴ zwraca uwagę na fakt zwiększającej się liczby osób niepełnosprawnych oraz na wydłużający się czas życia jednostki⁵. Takim aspektem sprzyja rozwój techniczny, a szczególnie medyczny, który to ratuje życie często „ustawiając” jednostkę w roli „osoby niepełnosprawnej”.

Funkcjonując niejednokrotnie na określonym terenie nie zdajemy sobie sprawy, albo inaczej nie uświadamiamy sobie, ile i jakie zmysły wykorzystujemy, by prawidłowo się poruszać po wyznaczonym obszarze. Orientacja i mobilność przestrzenna zależy od „wzroku, słuchu i węchu – dające wrażenie wzrokowe, słuchowe, dotykowe i kinestetyczne”⁶; natomiast zaś sama mobilność odgrywa rolę w zagwarantowaniu uczestnictwa w działalności ekonomiczną, społeczną – jej brak staje się powodem zahamowania zmian.

Brakiem funkcjonalnym⁷ – przeszkodą funkcjonalną są na przykład bariery architekto-

1 T. Sienkiewicz, *Status człowieka niepełnosprawnego w prawie publicznym*, Warszawa 2007, s. 62.

2 Tamże, s. 62.

3 Tamże, s. 62.

4 Tamże, s. 64-65.

5 Zgodnie z danymi zawartymi w artykule I. Grodzickiej: *Człowiek niepełnosprawny – jego możliwości i ograniczenia, w Polsce liczba osób niepełnosprawnych w roku 2000 wynosiła 5 milionów i stale rośnie*.

6 T. Sienkiewicz, *Status człowieka niepełnosprawnego w prawie publicznym*, Warszawa 2007, s. 65.

7 Tamże, s. 66.

niczne (brak windy w bloku, w którym mieszka osoba poruszająca się na wózek inwalidzkim), urbanistyczne (zbyt wysoki krawężnik), transportowe (nieprzystosowany samochód), techniczne (brak wysięgnika nad łóżkiem pozwalający na samodzielne przeniesienie się na wózek) i komunikacyjne (nieprzystosowany do rodzaju dysfunkcji telefon). Osoba niepełnosprawna „odcięta” wyżej wymienionymi trudnościami „oczekuje” pomocy od osób trzecich; uniemożliwiają one zaspokojenie podstawowych potrzeb na równi z jednostkami pełnosprawnymi, korzystanie z prawa do życia. Utrudnieniem jest również odrzucenie społeczne z uwagi na „inność”.

Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach – uczelnia przystosowana do kształcenia osób niepełnosprawnych

Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach⁸ jako jedna z renomowanych wyższych szkół niepaństwowych na trwałe wpisała się w mapę edukacyjną nie tylko regionu świętokrzyskiego, ale i całego kraju. Fakt ten potwierdzają przede wszystkim wysokie oceny wystawione przez kilkunastotysięczną rzeszę absolwentów. Droga do sukcesu nie była łatwa. Złożyło się na nią wiele lat twórczej i mozolnej pracy wielu nauczycieli akademickich, pracowników administracyjnych oraz przyjaciół i sympatyków uczelni.

Inicjatorem, pomysłodawcą i twórcą uczelni jest prof. dr hab. Mieczysław Adamczyk. Jego życzeniem było, by Wszechnica Świętokrzyska założona została pod auspicjami Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego w Warszawie.

Decyzję w sprawie powołania uczelni wydał 15 czerwca 1994 roku Minister Edukacji Narodowej, po czym wpisana została do Rejestru MEN pod numerem 44 jako druga w województwie kieleckim wyższa szkoła niepaństwowa. W 1997 roku po dokonanej przez MEN wizytacji uczelnia uzyskała wysoką ocenę działalności naukowo-dydaktycznej i organizacyjnej. W jej następstwie przedłużono zezwolenie na funkcjonowanie uczelni do 25 lat. Szkoła otrzymała też akredytację Państwowej Komisji Akredytacyjnej na kierunkach: wychowanie fizyczne (2003), pedagogika (2004) oraz turystyka i rekreacja (2004).

Dbano o wysoki poziom kształcenia i właściwe przygotowanie nowych kadr zawodowych potwierdzają wyniki ogólnopolskich rankingów szkół wyższych. W 2007 roku Wszechnica zajęła trzecie miejsce w ocenie miesięcznika „Perspektywy” i dziennika „Rzeczpospolita” oraz zwyciężyła w Rankingu Uczelni Licencjackich i Inżynierskich opracowanym przez Akademickie Centrum Informacyjne uzyskując certyfikat „Wiarygodna Szkoła”.

W ciągu prawie piętnastoletniej działalności Wszechnica stała się jedną z większych niepaństwowych uczelni w kraju kształcąca na poziomie wyższych studiów licencjackich. Aktualnie na wydziałach: Humanistyczno-Pedagogicznym oraz Wychowania Fizycznego i Turystyki w ramach kierunków: pedagogika z dziesięcioma specjalnościami, filologia angielska, wychowanie fizyczne, turystyka i rekreacja oraz fizjoterapia kształci się ponad 5 tysięcy słuchaczy studiów licencjackich. Zajęcia odbywają się w systemie stacjonarym i niestacjonarym.

⁸ [www. http://www.ws.edu.pl/o%20uczelni/informacje.htm](http://www.ws.edu.pl/o%20uczelni/informacje.htm), (12.12.2008).

W ramach podpisanych porozumień z innymi uczelniami w kraju, między innymi z Akademią Świętokrzyską w Kielcach, Akademią Wychowania Fizycznego w Krakowie, absolwenci Wszeczniczy mają możliwość kontynuowania studiów na poziomie magisterskim. W uczelni prowadzone jest też kształcenie na studiach podyplomowych.

Wszecznicza Świętokrzyska, zgodnie ze swoimi statutowymi i programowymi powinnościami, stara się pomóc kształcącej się w niej młodzieży w realizacji czekających ją wyzwań współczesności i przyszłości. W toku studiów szczególną uwagę przywiązuje się do aplikacyjności w kształceniu, opartej na gruntownej wiedzy podstawowej oraz elastyczności programów uwzględniających potrzeby oświatowego rynku pracy. Z każdym kolejnym rokiem uczelnia rozszerza swoją ofertę edukacyjną przez uruchamianie nowych kierunków i specjalności oraz wprowadzanie innowacyjnych form kształcenia, np. we wrześniu 1999 roku, w związku z wdrażaniem reformy systemu oświaty w naszym kraju, uruchomione zostały studia podyplomowe dla absolwentów studiów magisterskich, dające kwalifikacje do pracy w zreformowanej szkole podstawowej i gimnazjum. Nie tylko odpowiednie programy nauczania, ale przede wszystkim zatrudnienie kadry naukowej o wysokich kwalifikacjach z wielu krajowych ośrodków akademickich, m. in. Warszawy, Krakowa, Lublina i Kielce daje słuchaczom gwarancję poziomu kształcenia oraz solidnego i wszechstronnego przygotowania do zawodu. Wielu profesorów znanych i cenionych jest za swe dokonania naukowe nie tylko w kraju, ale i zagranicą.

Wszecznicza Świętokrzyska nawiązała liczne kontakty z uczelniami w kraju i zagranicą. W 1998 roku podpisana została kompleksowa umowa o partnerskiej współpracy naukowo-kulturalnej z Universitas Studiorum Polona Vilnensis – Uniwersytetem Polskim w Wilnie, a w 2002 roku z ukraińską uczelnią Lwowski Stawropigion. W roku 2006 w ramach Programu Sokrates-ERASMUS rozpoczęto współpracę z belgijską uczelnią Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende. W roku akademickim 2006/2007 podpisano kolejne umowy z uniwersytetami hiszpańskimi: w Cordobie, Barcelonie i Huelva oraz niemiecką uczelnią w Wilhelmshaven.

Uczelnia inspiruje, organizuje i współuczestniczy w wielu konferencjach naukowych i sesjach tematycznych o charakterze międzynarodowym, ogólnopolskim i regionalnym: Turystyka jako źródło przemian społecznych i ekonomicznych (Wilno 1999), Reforma systemu edukacji narodowej wyzwania, szanse i zagrożenia (Kielce 2000), Formy pomocy dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym (Kielce 2001), Wieś kielecka w okresie przełomów i zagrożeń w XIX i XX wieku (Kielce 2001), Etyka w polityce (Kielce 2002), Wkład ruchu ludowego w przeobrażenia oświaty i szkolnictwa na wsi (Kielce 2002), IX Ogólnopolski Konkurs Kronik i IX Konkurs na pamiętniki, wspomnienia, relacje i opracowania „Z dziejów OSP” (Kielce 2002), Światowe Forum Mediów Polonijnych (Kielce 2002), Regionalne oraz lokalne czynniki i bariery rozwoju turystyki (Kielce 2002), Gimnazjum w III Rzeczypospolitej – nadzieje i zagrożenia (Kielce 2005), Jordanowskie idee zdrowia i wychowania fizycznego 100 lat później (Kielce 2007).

Dzięki środkom finansowym przeznaczanym przez Rektora pracownicy uczelni mają możliwość popularyzacji swoich dokonań naukowych. W tym celu od 1995 roku uczelnia prowadzi działalność wydawniczą. W ramach głównej serii „Prace Wszeczniczy Świętokrzyskiej”

62 | Wszechnica Świętokrzyska – dostępność uczelni od samego początku

opublikowano już przeszło 100 pozycji książkowych (monografii, skryptów, zestawień bibliograficznych, wyborów źródeł). W uczelni wydawany jest też kwartalnik o charakterze naukowym pt. „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej”, a także „Kroniki Uczelniane”.

Ważną rolę w procesie kształcenia studentów i prowadzenia badań naukowych pełni szczerze wyposażona biblioteka uczelniana. Poza bogatym księgozbiorem naukowym, Wszechnica posiada też księgozbiór specjalistyczny, kartograficzny, audiowizualny, czasopism polsko- i obcojęzycznych na nośnikach tradycyjnych i elektronicznych. Księgozbiór biblioteczny gromadzony jest zgodnie z kierunkami kształcenia oraz pracą naukową studentów i nauczycieli akademickich. Słuchacze mogą też korzystać z czytelni naukowej, wyposażonej w stanowiska komputerowe podłączone do Internetu.

Od roku akademickiego 1998/99 uczelnia dysponuje własnym obiektem z bardzo dobrze wyposażonymi pracowniami specjalistycznymi. W roku 2000 zakończono budowę kolejnego pawilonu dydaktycznego, w którym znajdują się, między innymi, aula amfiteatralna na 300 miejsc wyposażona w zautomatyzowane urządzenia audiowizualne, sale wykładowe, ćwiczeniowe i seminaryjne oraz wiele pracowni specjalistycznych, w tym komputerowe z dostępem do Internetu, laboratorium do nauki języków obcych, sale do zajęć z fizjoterapii, pomieszczenia sportowo-rekreacyjne wraz z zapleczem socjalnym, a także biblioteka z czytelnią oraz wydawnictwo. Znajduje się tutaj również kameralny kawiary bar studencki, w którym – w przerwach między zajęciami – można odpocząć i posilić się.

W roku 2006 do użytku studentów i pracowników oddany został nowy budynek dydaktyczno-administracyjny, gdzie znajdują się, między innymi: sale seminaryjne, pomieszczenia katedr, rektoratu, dziekanatów, administracji uczelni oraz sala klubowo-koncertowa. Łącznie Wszechnica Świętokrzyska dysponuje własnymi obiektami dydaktyczno-administracyjnymi o powierzchni użytkowej 7,5 tysiąca m², do której dodać należy ponad 8 tysięcy m² powierzchni wynajmowanej. Budynki dydaktyczne pod względem architektonicznym i wyposażenia przystosowane są do kształcenia osób niepełnosprawnych.

Uczelnia zapewnia wszechstronny rozwój studentów poprzez wspieranie działalności naukowej, kulturalnej, społecznej, samorządowej i sportowej. W działalności tej szczególnie aktywność przejawiają: Uczelniana Rada Samorządu Studentów, klub AZS, TKKF i PTTK oraz koła naukowe. W uczelni działa również akademicki zespół muzyczny, wydawana jest gazetka studencka „Jesteśmy”, funkcjonuje galeria prac plastycznych słuchaczy, działa wolontariat studencki. Studenci uczestniczą w organizacji imprez i przedsięwzięć społeczno-kulturalnych na terenie Kielc i regionu świętokrzyskiego.

Wyrazem aktywności i integracji słuchaczy jest ich liczny udział w imprezach sportowych i rekreacyjnych. Wielokrotnie odnosili oni sukcesy na sportowych arenach krajowych i międzynarodowych, zdobywając zaszczytne tytuły mistrzowskie. Szczególnie godne podkreślenia jest uczestnictwo studentów Wszechnicy w olimpijskiej reprezentacji Polski „Ateny 2004”. Studenci i absolwenci Wszechnicy zakwalifikowani zostali również do kadry olimpijskiej „Pekin 2008” w kolarstwie górskim. Do spektakularnych zwycięstw reprezentacji Wszechnicy należy zdobycie po raz kolejny I miejsca w Mistrzostwach Polski Wyższych Szkół Niepaństwowych w piłce nożnej rozegranych w Poznaniu w maju

2005 roku oraz wicemistrzostwo Polski wyższych szkół niepaństwowych w piłce koszykowej i w badmintonie. Dużym sukcesem było zdobycie przez reprezentację Wszechnicy II miejsca wśród wszystkich typów szkół podczas Mistrzostw Polski Szkół Wyższych w Futsalu w 2007 roku.

Spółeczna i naukowa działalność studentów jest promowana i nagradzana przez władze uczelni, między innymi poprzez system pomocy materialnej dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, obejmujący stypendia za wyniki w nauce, socjalne i sportowe oraz zniżki czesnego. Corocznie najwybitniejszym studentom przyznawana jest z funduszu Rektora nagroda „Primus inter pares”. W roku 2006 za wybitne osiągnięcia sportowe studenci Wszechnicy - Maria Pytel, Dominik Szymanowski oraz Przemysław Szymanowski, reprezentanci Polski w triathlonie, uzyskali stypendia Ministra Edukacji Narodowej. W roku 2007 swój sukces powtórzył Przemysław Szymanowski. Do grona stypendystów dołączył Kryspin Pyrgies odnoszący sukcesy w kolarstwie górskim.

Wszechnica Świętokrzyska to szkoła, która wśród szerokiej rzeszy studentów i absolwentów zyskała sobie miano uczelni przyjaznej i życzliwej, która szanuje godność młodego człowieka, ale jednocześnie stawia wysokie wymagania w procesie zdobywania wiedzy i pracy nad sobą.

Wszechnica Świętokrzyska jest jedyną w regionie świętokrzyskim Uczelnią przystosowaną do kształcenia osób niepełnosprawnych dzięki zniesieniu barier architektonicznych.

Uczelnia posiada własne obiekty dydaktyczne o łącznej powierzchni użytkowej około 7,5 tysiąca m² z aulą amfiteatralną na 300 miejsc, wyposażoną w zautomatyzowane urządzenia audiowizualne, salami wykładowymi, ćwiczeniowymi i seminaryjnymi oraz pracowniami specjalistycznymi, w tym komputerowymi z dostępem do Internetu, laboratorium do nauki języków obcych, pracowniami fizykoterapii i kinezyterapii oraz pomieszczeniami sportowo-rekreacyjnymi z zapleczem socjalnym. Budynki dydaktyczne pod względem architektonicznym i wyposażenia przystosowane są do kształcenia osób niepełnosprawnych.

Władze Uczelni dokładają starań celem stworzenia odpowiednich warunków funkcjonowania w murach placówki. Studenci ze specjalnymi potrzebami mogą liczyć na pomoc, gdy mają trudności wynikające z określonego rodzaju dysfunkcji. W obecnym roku akademickim 2008/2009 naukę pobiera 55 osób z różnym stopniem niepełnosprawności (lekki – 7; umiarkowany – 38; znaczny – 10).

Budynki pod względem architektonicznym i wyposażenia są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, również z dysfunkcjami ruchu kończyn dolnych, wadami słuchu i wzroku. Obiekty wyposażone są w podjazdy zewnętrzne, odpowiednie drzwi wejściowe, dźwigi wejściowe, dźwigi osobowe oraz pochylnie. Wewnątrz budynków studenci niepełnosprawni ruchowo mają zapewniony dostęp na wszystkie kondygnacje użytkowe. Budynki posiadają specjalnie zaprojektowane zaplecze sanitarne. W auli – największej sali wykładowej uczelni - zamontowano antenę induktofoniczną dla osób niesłyszących, a kolorystyka podłóg przystosowana jest dla osób niedowidzących.

64 | Wszechnica Świętokrzyska – dostępność uczelni od samego początku

Studenci niepełnosprawni mają też prawo do ubiegania się o stypendium specjalne, niezależnie od pobierania innych świadczeń pomocy materialnej w uczelni, po przedstawieniu stosownego orzeczenia lekarskiego.

Obok powyższego wyposażenia dla studentów prowadzone są szkolenia, warsztaty pozwalające zapoznać się z funkcjonowaniem i sposobem pomocy skierowanej do studentów niepełnosprawnych.

Jednym z przykładów takiej działalności jest zorganizowana 16 listopada 2005 roku konferencja szkoleniowo-praktyczna w zakresie „Aktywnej Rehabilitacji”.

Konferencja zorganizowana została w auli Wszechnicy Świętokrzyskiej dla studentów pedagogiki resocjalizacyjnej i sądowej oraz fizjoterapii.

Zajęcia prowadziły osoby niepełnosprawne, które pokazały uczestnikom spotkania trudności życia codziennego, z jakimi się borykają. Na konferencji poruszane były zagadnienia dotyczące historii „Aktywnej Rehabilitacji”, a także problemy związane z wciąż istniejącymi barierami architektonicznymi w wielu budynkach – również użyteczności publicznej.

Instruktorzy zapoznali studentów z technikami przenoszenia osób niepełnosprawnych. Omówiono też i zademonstrowano techniki poruszania się na wózku inwalidzkim.

Istotną rolę na Uczelni odgrywa też założone w kwietniu 2007 Koło Naukowe Młodych Fizjoterapeutów Wszechnicy Świętokrzyskiej „ANTHROPOS”.

Ideą koła, w którym zrzeszeni są głównie studenci kierunku fizjoterapia, jest propagowanie działalności naukowej wśród słuchaczy Wszechnicy oraz umożliwienie im rozwijania własnych zainteresowań, a także poszerzania wiedzy i umiejętności w zakresie fizjoterapii. Cele statutowe tej organizacji studenckiej obejmują:

- | prowadzenie badań i analiz oraz gromadzenie informacji, materiałów, a także doświadczeń związanych z fizjoterapią;
- | podejmowanie działań na rzecz osób wymagających rehabilitacji, usprawniania, jak również pomocy; w tym wolontariat;
- | doskonalenie warsztatu zawodowego poprzez organizowanie szkoleń, kursów, jak również nawiązywanie współpracy z organizacjami, uczelniami, stowarzyszeniami;
- | organizowanie oraz uczestniczenie w kongresach, konferencjach poszerzających wiedzę studentów.

Bibliografia:

T. Sienkiewicz, *Status człowieka niepełnosprawnego w prawie publicznym*, Warszawa 2007, s. 62.

Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego (FIRR) jest organizacją pozarządową typu non-profit działającą od 2003r. i cieszącą się statusem Organizacji Pożytku Publicznego. Główną dziedziną aktywności Fundacji jest kompleksowe wspieranie osób niepełnosprawnych, w szczególności osób z dysfunkcją wzroku. Pozostałe działania dotyczą nauki, transferu innowacji oraz przedsiębiorczości.

Fundacja pełniła rolę administratora w Partnerstwie na Rzecz Zwiększenia Dostępności Rynku Pracy dla Osób Niewidomych i realizowała projekt w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.

FIRR współpracuje z polskimi i zagranicznymi partnerami, m.in. Polskim Forum Osób Niepełnosprawnych, Programem NZ ds. Rozwoju – UNDP, Uniwersytetem Warszawskim, Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim im. Jana Pawła II, Polskim Związkiem Niewidomych, Akademią Górniczo-Hutniczą im. Stanisława Staszica w Krakowie, Fundacją na Rzecz Osób Niewidomych i Słabowidzących a także Instytutem Badań Marketingowych i Społecznych VRG Strategia. Wśród zagranicznych partnerów Fundacji znajduje się Instytut dla Osób Niewidomych i Słabowidzących z Danii, Action for Blind People z Wielkiej Brytanii oraz Czeski i Słowacki Związek Niewidomych.

Fundacja prowadzi innowacyjne kursy przeznaczone dla osób niewidomych i słabowidzących z zakresu:

- tyfloinformatyki, czyli obsługi komputera i aplikacji ułatwiających osobom z dysfunkcją wzroku dostęp do informacji,
- kreowania własnego wizerunku (kurs wizażu),
- elementów wschodnich sztuk walki prowadzonych pionierskim systemem nauczania.

Ponadto Fundacja zajmuje się rzecznictwem praw osób niepełnosprawnych, zwalczaniem bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym oraz promocją zmian prawnych służących eliminacji nieprawidłowych zjawisk. Działania te obejmują między innymi badania i analizy mające na celu łamanie stereotypów oraz wpływanie na zmianę postaw osób niepełnosprawnych i ich otoczenia.

FIRR realizuje kolejne projekty i aktywnie włącza się w inicjatywy innych podmiotów działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Od 2007r. działania centrali Fundacji, która znajduje się w Krakowie, wspiera oddział w Warszawie.